

2024

Studie naar zelfdefiniëring van origine in België

Improving Equality Data
Collection in Belgium II

Interfederaal
Gelijkheidscentrum

Gelijke
Kansen.be

2024

Studie naar zelfdefiniëring van origine in België

Improving Equality Data Collection
in Belgium II

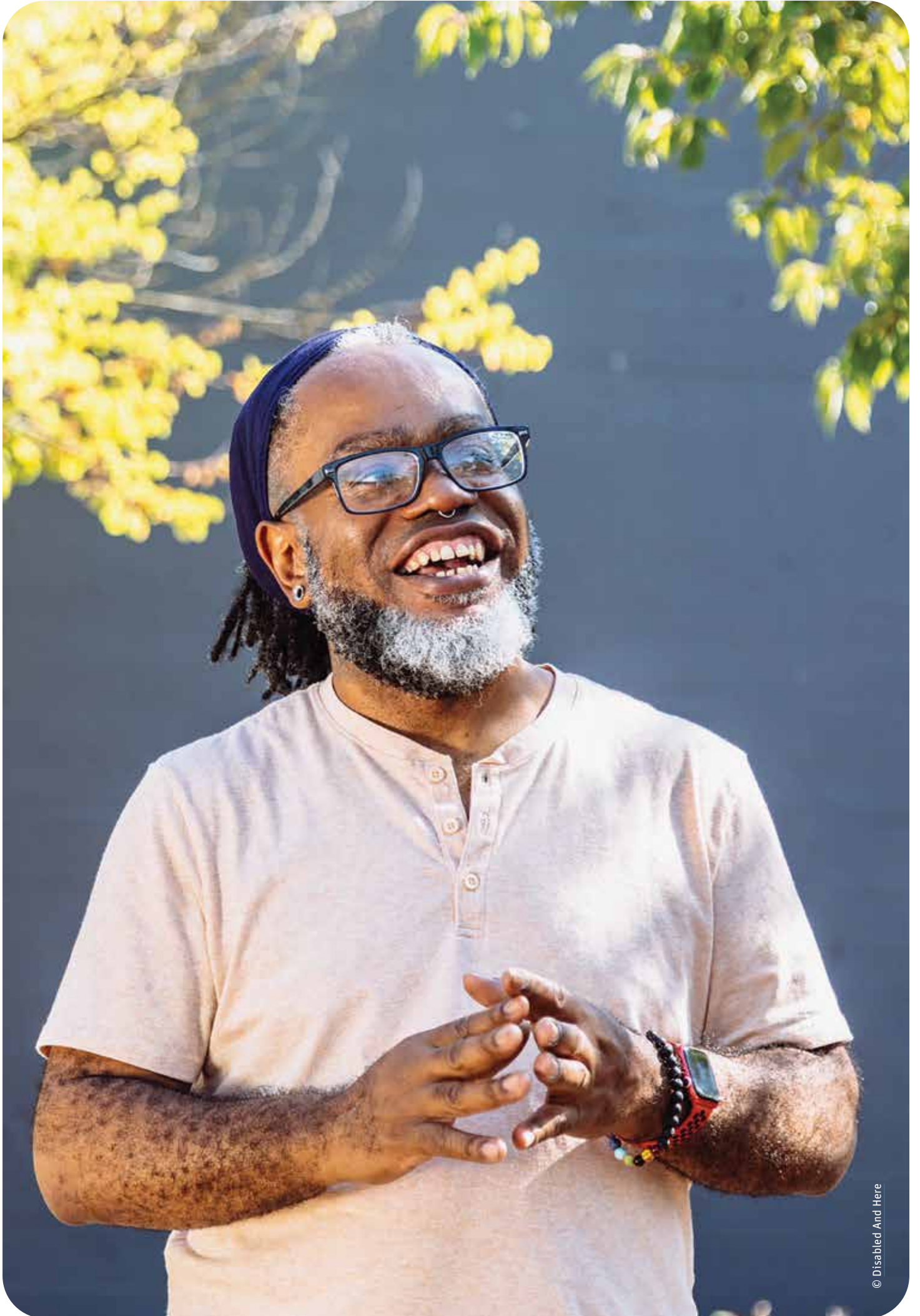
Interfederaal
Gelijkekansencentrum

Inhoud

1. Project: Improving Equality Data Collection in Belgium (IEDCB)	7
2. Inleiding	8
3. Equality data over origine	10
3.1 Waarom equality data over origine verzamelen?	10
3.2 Hoe worden gegevens over origine verzameld?	11
3.3 Wat is dat, zelfdefiniëring?	11
3.4 Voor- en nadelen van zelfdefiniëring	12
3.5 Internationale praktijken	16
4. De situatie in België	18
4.1 Welke data zijn er over origine in België?	18
4.2 Zelfdefiniëring van origine in België	18
4.3 Het wetgevend kader: de bescherming van gegevens	19
5. Methodologie	20
5.1 Klankbordgroep	20
5.2 Consultatie van experts	20
5.3 Focusgroepen	21
5.4 Online enquête	22
6. Resultaten	24
6.1 Opinie van de respondenten over het verzamelen van gegevens over origine in België	24
6.2 Specifieke voorwaarden voor het verzamelen van gegevens over origine via zelfdefiniëring	25
6.3 Vragen naar zelfdefiniëring van origine	26
6.4 Vergelijking tussen proxy-variabelen en zelfdefiniëring van origine	40
6.5 Evaluatie en ongemak bij de enquêtevragen	47
7. Zelfdefiniëring: een praktische gids	50
7.1 Goede ethische praktijken	50
7.2 Welke vragen gebruiken?	51
7.3 Welke antwoordcategorieën gebruiken?	52
8. Aanbevelingen	54
8.1 Gebruik zelfdefiniëring als nuttig meetinstrument om discriminatie en structureel racisme te bestrijden, eventueel in combinatie met proxy-variabelen	54
8.2 Gebruik equality data effectief bij het ontwikkelen en monitoren van overheidsbeleid	54
8.3 Handel vanuit een op mensenrechten gebaseerde benadering van gegevens: de gegevensverzameling via zelfdefiniëring mag niet schaden	55
8.4 Gebruik zelfdefiniëring in overeenstemming met ethische principes en wettelijke voorwaarden, met een specifiek doel en op transparante wijze gecommuniceerd	55
8.5 Raadpleeg de betrokken groepen in de verschillende fasen van het gegevensverzamelingsproces via een participatief proces	56
8.6 Er moet een permanent platform voor uitwisseling en overleg over equality data worden opgericht	56
8.7 Er is verder onderzoek naar zelfdefiniëring van origine nodig	57

Lijst van tabellen en grafieken

Grafiek 1: Verdeling van geografische antwoordcategorieën in de steekproef (N=370)	28
Grafiek 2: Verdeling van etnisch-culturele antwoordcategorieën in de steekproef (N=370)	30
Tabel 1: Vergelijking tussen geografische antwoordcategorieën en etnisch-culturele antwoordcategorieën	32
Tabel 2: Vergelijking tussen etnisch-culturele zelfdefiniëring en heterozelfperceptie	34
Grafiek 3: Percentage dat aangaf al discriminatie ervaren te hebben volgens geografische antwoordcategorieën (N=190)	36
Grafiek 4: Percentage dat aangaf al discriminatie ervaren te hebben volgens etnisch-culturele antwoordcategorieën (N=190)	37
Grafiek 5: Percentage dat aangaf al discriminatie ervaren te hebben volgens heterozelfperceptie (N=190)	38
Grafiek 6: Verdeling van de steekproef volgens de proxy-variabele voor origine (N=370)	40
Tabel 3: Zelfdefiniëring volgens geografische categorieën voor de 'Belgen met Belgische origine' op basis van de proxy-variabele (N=139)	41
Tabel 4: Zelfdefiniëring volgens etnisch-culturele categorieën voor de 'Belgen met Belgische origine' op basis van de proxy-variabele (N=139)	42
Tabel 5: Heterozelfperceptie voor de 'Belgen met Belgische origine' op basis van de proxy-variabele (N=139)	43
Tabel 6: Indeling in proxy-groepen voor degenen die enkel 'België' (of enkel 'België' + 'Europa binnen de EU') hebben geantwoord bij de geografische zelfdefiniëringsvraag (N=109)	44
Tabel 7: Indeling in proxy-groepen voor degenen die enkel de categorie 'wit' hebben geantwoord bij de etnisch-culturele zelfdefiniëringsvraag (N=139)	45
Tabel 8: Evaluatie van de verschillende vragen (percentage personen dat een gevoel aanduidde) (N=370)	46
Grafiek 7: Percentage dat ongemak rapporteerde bij de vragen volgens etnisch-culturele antwoordcategorieën	48

1. Project: Improving Equality Data Collection in Belgium (IEDCB)

Deze studie maakt deel uit van de tweede editie van het project 'Improving Equality Data Collection in Belgium' (IEDCB)¹, gefinancierd door de Dienst Gelijke Kansen (FOD Justitie) en uitgevoerd door Unia. Het project heeft tot doel de verzameling en het gebruik van gegevens over (on)gelijkheid en discriminatie (oftewel equality data) in België te verbeteren en liep van januari 2023 tot juni 2024.

Het project IEDCB II bestaat uit twee grote delen:

- > Een deel dat focust op equality data over de beschermde discriminatiecriteria handicap, gezondheidstoestand en fysieke kenmerken. Voor meer info over dit deel van het project, kan u terecht op de websitepagina en in het rapport 'Improving Equality Data Collection in Belgium II: Eindrapport'².
- > Een tweede deel dat focust op het principe van zelfdefiniëring voor origine en het gebruik ervan in equality data in België. Dit rapport is het resultaat van dit tweede deel.

Dit rapport gaat over discriminatie op basis van origine en over het in kaart brengen van origines. Deze onderwerpen kunnen gevoelig zijn voor sommige mensen en moeilijke vragen of traumatische ervaringen oproepen.

We willen graag onze hartelijke dank uitspreken aan de personen en de organisaties die hebben deelgenomen aan het onderzoeksproces dat tot dit rapport heeft geleid. Het is dankzij hun tijd, feedback en kennis dat we dit werk hebben kunnen realiseren. Deze samenwerking en discussies zijn bijzonder waardevol geweest.

¹ Unia, [Gegevens over discriminatie en \(on\)gelijkheid: project equality data](#).

² Unia, [Improving Equality Data Collection in Belgium II: Eindrapport](#)

2. Inleiding

Thomas, Marie en Ahmed zijn alle drie Belgen, net als hun ouders. Elk van hen heeft reeds discriminatie ervaren: Thomas om zijn Joodse afkomst, Marie omdat ze een zwarte huidskleur heeft, Ahmed omdat zijn naam niet 'Belgisch' klinkt. Als we gegevens willen verzamelen over discriminatie en ongelijkheid op basis van origine, dan is nationaliteit in hun geval geen relevante informatie omdat het niets zegt over de discriminatie die ze ervaren hebben. **En als we aan henzelf zouden vragen om hun origine te definiëren, wat zouden ze dan antwoorden?** Zouden we beter in kaart kunnen brengen wie in de bevolking getroffen wordt door deze discriminatie en ongelijkheden en zo het antidiscriminatiebeleid gericht en effectiever kunnen maken?

Deze studie neemt de methode van zelfdefiniëring onder de loep en bouwt zo verder op verschillende internationale aanbevelingen die pleiten voor het gebruik van de zelfdefiniëringmethode bij het verzamelen van gegevens over origine³. De studie volgt ook de aanbeveling uit IEDCB I op die stelt dat "waar mogelijk en gepast gestreefd moet worden naar het gebruik van zelfdefiniëring, afhankelijk van de finaliteit en in overeenstemming met het juridisch kader"⁴. Het gebruik van zelfdefiniëring bij de verzameling van equality data is ook een grondbeginsel van de op mensenrechten gebaseerde benadering van data⁵.

Het principe van zelfdefiniëring voor het meten van origine wordt momenteel echter weinig gebruikt in België. Er wordt daarentegen wel vaak gebruik gemaakt van proxies op basis van administratieve gegevens, zoals bijvoorbeeld de nationaliteit of de nationaliteit bij de geboorte, om de origine van mensen te bepalen. Hoewel de nationaliteit van het individu en diens ouders een indicator van origine kan zijn, maakt deze het niet altijd mogelijk om de groepen te identificeren die gediscrimineerd worden op basis van origine. Bepaalde groepen worden namelijk ongelijk behandeld onafhankelijk van hun nationaliteit, maar gekoppeld aan hun afkomst (zoals Roma en Joden) of aan zichtbare of fenotypische kenmerken gelinkt aan origine (zoals huidskleur en uiterlijk). **Zelfdefiniëring is een methode die deze hiaten zou kunnen opvullen.**

Er stellen zich echter nog veel uitdagingen voor het gebruik van zelfdefiniëring voor origine in België. Door te bestuderen of en hoe zelfdefiniëring toegepast zou kunnen worden, wil deze studie gehoor geven aan de aanbevelingen voor het gebruik van zelfdefiniëring. Deze studie vormt dan ook een eerste stap in een proces naar een bredere toepassing van het principe van zelfdefiniëring van origine in België.

De vraag die we met dit onderzoek beantwoorden is: **wat is de aanvaardbaarheid en toegevoegde waarde van het gebruik van zelfdefiniëring van origine als een methode om equality data te verzamelen in België?** Deze studie heeft verschillende objectieven:

- > **Peilen naar de mening van de betrokken groepen** over de gegevensverzameling van origine en de zelfdefiniëringmethode.
- > **De voorwaarden bepalen** voor het gebruik ervan in de strijd tegen discriminatie en racisme in België.
- > **De toegevoegde waarde van zelfdefiniëring** bestuderen om groepen te identificeren die het risico lopen gediscrimineerd te worden, aan de hand van een vergelijking met de veel gebruikte methode met proxyvariabelen.
- > **Goede praktijken en aanbevelingen** formuleren.

3 De Subgroup on Equality Data van de High Level Group on Non-Discrimination, Equality and Diversity van de Europese Commissie nodigt de lidstaten uit om gebruik te maken van zelfdefiniëring in de 'Guidelines on improving the collection and use of equality data' in 2018 en in de 'Guidance note on the collection and use of equality data based on racial or ethnic origin' in 2021.

4 Unia (2021), [Improving equality data collection in Belgium](#)

5 OHCHR (2018), [A human rights-based approach to data. Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development](#), p.13.

Origine(s)?

We focussen in deze studie op **'origine' in de brede zin** om rekening te houden met verschillende vormen van discriminatie die verband houden met de zogenaamde 'raciale' discriminatiecriteria. Onder origine verstaan we dan ook: nationaliteit, etnische of nationale origine, zogenaamd 'ras', huidskleur en afkomst (Joods of Roma).

Origine is een ambigu concept dat het onderwerp is van veel debat in de sociale wetenschappen. Zonder in te gaan op het conceptuele debat - dat buiten het kader van dit project valt - willen we benadrukken dat origine een **sociale constructie** is waarvan de betekenis niet vastligt. Daarom hanteren we in dit rapport geen strikte definitie, omdat de origines van individuen en groepen complex en meervoudig zijn.

Origine kan een element zijn van iemands identiteit. Identiteit is veranderlijk en kan variëren in de loop van de tijd en afhankelijk van de situatie waarin de persoon zich bevindt. Hoewel deze concepten (identiteit en origine) sterk met elkaar verbonden zijn, richten we ons in dit rapport op **origine als element van discriminatie** en ongelijkheid eerder dan op de betekenis ervan in de identiteit van mensen.

In dit rapport gebruiken we de enkelvoudsvorm wanneer we het hebben over het concept 'origine' in abstracte zin en als discriminatiecriterium. Wanneer we het hebben over iemands origines, bijvoorbeeld in surveyvragen, gebruiken we de meervoudsvorm om het meervoudige karakter te respecteren van de origines van een groep of individu.

3. Equality data over origine

3.1 Waarom equality data over origine verzamelen?

Om de verschillende vormen van racisme en discriminatie in verband met origine doeltreffend te bestrijden, zijn **betrouwbare gegevens nodig waarop het overheidsbeleid kan worden gebaseerd en waarmee het kan worden geëvalueerd**. “Het voornaamste doel van het verzamelen en analyseren van equality data in het kader van de strijd tegen systemische discriminatie is het verbeteren van de situatie en de ervaringen van groepen die aan dergelijke discriminatie blootstaan, en ervoor te zorgen dat de specifieke behoeften van deze groepen op de juiste manier worden aangepakt.”⁶

Systemische of structurele discriminatie is vaak onzichtbaar op individueel niveau maar wordt zichtbaar in cijfers die een bepaald domein of de volledige samenleving vatten. Deze ongelijkheden overstijgen individuele discriminatie en vinden plaats op het niveau van de maatschappij, de instellingen en de staat.⁷ De Socio-economische Monitoring van Unia laat bijvoorbeeld toe om structurele ongelijkheden op de arbeidsmarkt in België in kaart te brengen.⁸ Het rapport wordt dan ook ingezet in de strijd tegen discriminatie en de bevordering van inclusie in België. Concreet worden de cijfers bijvoorbeeld gebruikt om positieve acties te ontwikkelen. De overheid en andere sectoren gebruiken deze cijfers om gerichte acties uit te voeren en ervoor te zorgen dat hun sector representatief is voor de bevolking. Deze gegevens kunnen bijvoorbeeld ook worden gebruikt om gerichte controles uit te voeren aan de hand van praktijktesten⁹.

Gegevens uitgesplitst naar origine voor verschillende domeinen maken het mogelijk om de **mechanismen van ongelijkheid en discriminatie te begrijpen door het onzichtbare zichtbaar te maken**. Ze geven een beeld van welke groepen getroffen worden door structurele ongelijkheden en discriminatie en de omvang ervan en ze maken het mogelijk om evoluties in kaart te brengen.¹⁰ Het is belangrijk om erop te wijzen dat Unia, als orgaan voor gelijke kansen, alleen geïnteresseerd is in gegevens met betrekking tot origine die het doel hebben om discriminatie en ongelijkheid te bestrijden.

Hoewel veel internationale instanties overheden aanbevelen om het verzamelen van uitgesplitste gegevens voor origine na te streven, zijn er verschillende tendensen in de praktijken van de overheden. Sommige overheden zijn zeer terughoudend, bijvoorbeeld in België.¹¹ We gaan dieper in op de Belgische situatie met betrekking tot het verzamelen van gegevens over origine in deel 4.

“*Gegevens over persoonlijke kenmerken worden verstrekt door de mensen op wie ze betrekking hebben,*”

6 Committee of Experts on Intercultural Integration of Migrants (ADI-INT) (2024), [Training manual on equality data collection and analysis to prevent and address systemic discrimination](#), p.15, 67

7 Unia, [Racisme begrijpen](#)

8 Unia (2022), [Socio-economische Monitoring 2022: arbeidsmarkt en origine](#)

9 Unia (2020), [Praktijktesten 2.0: enkele nieuwe voorstellen van Unia](#)

10 Chopin, I., et al. (2014), [Policy Report: Ethnic Origin and Disability Data Collection in Europe: Measuring Inequality—Combating Discrimination](#)

Jacobs, D., et al. (2009), [The challenge of measuring immigrant origin and immigration-related ethnicity in Europe](#).

Simon, P. (2005), [La mesure des discriminations raciales: L'usage des statistiques dans les politiques publiques](#). *Revue internationale des sciences sociales*

11 Galonnier, J., et al. (2020). [Faire avec ou contre la race ? Les dilemmes des organisations internationales](#), p.23.

3.2 Hoe worden gegevens over origine verzameld?

Gegevens over origine kunnen worden verzameld op basis van verschillende soorten bronnen: volkstellingen, administratieve gegevens, surveys, etc. In deze bronnen kunnen verschillende methoden gebruikt worden om gegevens over origine te verzamelen. We zullen hier focussen op twee methoden in het bijzonder, hoewel er ook andere bestaan:

1. **Het gebruik van proxy-variabelen:** Dit zijn indirecte variabelen om persoonskenmerken te meten aan de hand van beschikbare informatie over die persoon¹². Nationaliteit, nationaliteit bij geboorte of het geboorteland van een persoon en soms van hun (groot)ouders worden het meest gebruikt, maar ook andere informatie zoals de taal die thuis gesproken wordt, de postcode, de achternaam, etc. Op deze manier worden groepen vaak gevat door middel van een a posteriori-herindeling (bijvoorbeeld: personen van ‘Belgische origine’, ‘EU origine’, ‘niet-EU origine’). Personen kunnen dus zelf niet aangeven tot welke categorie ze behoren.
2. **Zelfdefiniëring:** De betrokken persoon definieert zelf, als die dat wil, diens origines. De methode wordt in meer detail uitgelegd in het volgende deel.

Deze methoden kunnen ook samen voorkomen in hetzelfde gegevensverzamelingsproces¹³. Meer informatie over de verschillende methoden om origine te meten kan ook teruggevonden worden in hoofdstuk 6 van het eindrapport van IEDCB I.¹⁴

3.3 Wat is dat, zelfdefiniëring?

Zelfdefiniëring, ook soms ‘zelfidentificatie’ genoemd, is een methode van gegevensverzameling waarbij **gegevens over persoonlijke kenmerken worden verstrekt door de mensen op wie ze betrekking hebben**. Respect voor zelfdefiniëring is een **basisprincipe van de op mensenrechten gebaseerde benadering van gegevens** van het Bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties: *“personen moeten zichzelf definiëren om te voorkomen dat hun parameters door een derde partij worden opgelegd”*¹⁵.

Deze op mensenrechten gebaseerde benadering van zelfdefiniëring geeft de betrokkenen de vrije keuze om informatie over hun persoonlijke kenmerken zelf aan te geven of om dat juist niet te doen. Bovendien moeten de voorgestelde antwoordcategorieën **participatief ontwikkeld** worden. Alle vragen over persoonskenmerken moeten **ook een vrij antwoord aanbieden** en het mogelijk maken om **meerdere antwoordcategorieën aan te duiden**.

Een centraal element van deze benadering is het principe dat **de betrokken groepen niet mogen worden benadeeld of geschaad**, bijvoorbeeld door ongepaste terminologie te gebruiken, stereotype categorieën te reproduceren of de stigmatisering van bepaalde groepen te versterken.

De methode van zelfdefiniëring kan worden toegepast voor gegevensverzameling over verschillende persoonskenmerken, zoals genderidentiteit, seksuele oriëntatie of handicap. In deze studie focussen we enkel op het gebruik van zelfdefiniëring bij het verzamelen van gegevens over origine.

De methode van zelfdefiniëring van origine verschilt van andere methoden die een origine toekennen aan een individu zonder dat deze dit kan bevestigen of ontkennen. Bij het principe van zelfdefiniëring wordt een persoon beschouwd als de beste beoordelaar van diens eigen origine.

12 High Level Group on Non-discrimination, Equality and Diversity, Subgroup on Equality Data (2021), [Guidance note on the collection and use of equality data based on racial or ethnic origin](#), p.39.

13 European Commission (2016), [European Handbook on equality data](#)
Elk van de geïdentificeerde methoden om diversiteit in overheidsdiensten te meten heeft voor- en nadelen, daarom is het ideaal om de methoden te combineren. Dit is ook een van de conclusies van het FedDiverse-onderzoek dat momenteel wordt uitgevoerd door onderzoekers van de VUB, UGent en UCL.
In de ‘[Guidance Note for Implementation of Survey Module on SDG Indicator 16.b.1 & 10.3.1 \(Discrimination\)](#)’, stelt de OHCHR een lijst met standaardvragen voor die verschillende kenmerken combineren, waaronder nationaliteit en etnische origine.

Unia (2021), [Improving equality data collection in Belgium](#), p.41.
OHCHR (2018), [A human rights-based approach to data. Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development](#).

14 Unia (2021), [Improving equality data collection in Belgium](#), p.41.

15 OHCHR (2018), [A human rights-based approach to data. Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development](#).

Concreet kan de methode van zelfdefiniëring voor origine verschillende vormen aannemen:

- › De meest voorkomende vorm is een **directe vraag** zoals "Wat zijn uw origines?" of "Hoe zou u uw origines definiëren?"
- › Het kan ook de vorm aannemen van een **vraag die peilt naar ervaringen van discriminatie**. Bijvoorbeeld: "Bent u ooit ongelijk behandeld of gediscrimineerd op basis van uw origines? Zo ja, welke?" of "Denkt u dat u tot een minderheid behoort die het risico loopt op raciale of etnische discriminatie? Zo ja, welke?"
- › Tot slot is **heterozelfperceptie** een variant van zelfdefiniëring waarbij een persoon kan aangeven hoe anderen of de maatschappij die persoon zien. Bijvoorbeeld: "Hoe denkt u dat anderen u zien?" Deze methode laat toe om te meten hoe men denkt door anderen te worden gezien, wat los kan staan van hoe de persoon zichzelf ziet. Hoe men door anderen wordt gezien speelt een belangrijke rol bij discriminatie.

3.4 Voor- en nadelen van zelfdefiniëring

Uit het literatuuronderzoek dat voor deze studie is uitgevoerd, zijn **bepaalde voor- en nadelen** naar voren gekomen van elk van de twee hierboven beschreven methoden voor het verzamelen van gegevens over origine: **zelfdefiniëring en proxy's op basis van (geboorte)nationaliteit**. Hieronder gaan we dieper in op de voor- en nadelen. Daarbij baseren we ons voornamelijk op de 'Guidance Note on the collection and use of equality data based on racial or ethnic origin' van het *European Union Agency for Fundamental Rights* (hierna 'FRA').¹⁶ Meer informatie hierover is ook te vinden in het rapport IEDCB I¹⁷.

3.4.1. Respect voor het individu en diens vermogen om te handelen

Eén van de voordelen van de methode van zelfdefiniëring is dat het de individuele vrijheden respecteert. Door mensen de keuze te geven om al dan niet informatie over hun origine te delen, wordt voorkomen dat ze door anderen worden gecategoriseerd, krijgen ze zelf de macht om te kiezen en worden ze de **woordvoerder van hun eigen origine**.¹⁸

Een ander voordeel is dat zelfdefiniëring de **meervoudige, complexe en situationele aard van origine respecteert**.¹⁹ Het biedt de mogelijkheid om verschillende origines aan te geven en de mix van origines in de familie te weerspiegelen. Of net om ook een origine aan te geven die anders is dan de familiale origine en beter overeenkomt met iemands identiteit.²⁰

Als zelfdefiniëring wordt gebruikt in lijn met de op mensenrechten gebaseerde benadering van gegevens, is het bovendien **intrinsiek verbonden met een participatief proces**. De betrokken groepen kunnen participeren in alle fasen van het onderzoeksproces: het ontwerp van de vraag, dataverzameling en -analyse. Als deze participatie effectief wordt toegepast, levert dit een groot voordeel op voor zelfdefiniëring. Het verhoogt het respect en de herkenbaarheid van de groepen in de gebruikte vraag en terminologie. Hierdoor zal de **acceptatie van de zelfdefiniërvraag toenemen** en daarmee ook de mate van participatie van de betrokken groepen in de gegevensverzameling.

Dit is dan ook een nadeel van het gebruik van de proxy-methode op basis van informatie over (geboorte)nationaliteit: bij deze methode wordt de origine van een individu door externen gedefinieerd en afgeleid. De proxy-methode voor het bepalen van origine vat dan ook veel minder het meervoudige, veranderende en complexe karakter van origine. In de volgende paragrafen gaan we hier dieper op in. Bovendien is er bij de meeste proxy-methoden voor origine in België geen sprake van participatie bij het creëren van de methode.

16 High Level Group on Non-discrimination, Equality and Diversity, Subgroup on Equality Data (2021), [Guidance note on the collection and use of equality data based on racial or ethnic origin](#), p.39-41.

17 Unia (2021), [Improving equality data collection in Belgium](#), p.47-48

18 Fourot, A.-C., et al. (2005), [L'enquête sur la diversité ethnique: L'autodéfinition ethnique et la comparaison intergénérationnelle, vers une meilleure compréhension de la diversité ?](#), p.65.

Ringelheim, J. (2010), [L'identité culturelle à l'épreuve du droit international des droits de l'homme](#), p.6 et 31

19 Verhaeghe, F., et al. (2020), [Identificational assimilation patterns in young first, second, 2.5 and third generation migrants](#), p. 518

Simon, P. (2004), [Etude comparative de la collecte de données visant à mesurer l'étendue et l'impact de la discrimination aux états-Unis, Canada, Australie, Grande-Bretagne et Pays-Bas](#), p.57

20 Simon, P. (2005), [La mesure des discriminations raciales: L'usage des statistiques dans les politiques publiques](#). *Revue internationale des sciences sociales*, p.24

3.4.2. Objectiviteit / Subjectiviteit

Een nadeel van zelfdefiniëring is dat het als subjectiever wordt beschouwd, omdat het individu de toewijzing van origine beïnvloedt.²¹ Proxy-variabelen worden daarentegen vaak beschreven als meer objectieve informatie, omdat ze niet variëren afhankelijk van de individuele perceptie. In tegenstelling tot verifieerbare gegevens zoals nationaliteit, zijn gegevens verkregen via zelfdefiniëring niet verifieerbaar.²² Bij het gebruik van deze methode moet rekening worden gehouden met de **fundamenteel subjectieve aard van de antwoorden**.

Er moet echter worden opgemerkt dat **de creatie van proxy's ook een reeks subjectieve beslissingen inhoudt**. Er moet bijvoorbeeld de keuze gemaakt worden over welke informatie gebruikt wordt (zoals nationaliteit bij geboorte van (groot)ouders) en de manier waarop mensen gegroepeerd worden in categorieën op basis van deze informatie.²³

Dit blijkt ook uit de verschillende proxymethoden voor het meten van origine die momenteel door verschillende instellingen in België gebruikt worden. Deze methoden verschillen van elkaar in de informatie die gebruikt wordt (bijvoorbeeld geboortenationaliteit of eerst geregistreerde nationaliteit) en de categorieën van origines die gebruikt worden. Hoewel we kunnen stellen dat de proxymethoden gebruik maken van verifieerbare feitelijke informatie, zijn de keuzes die gemaakt worden om tot een uiteindelijke origine-variabele te leiden niet objectief en zeker niet homogeen over de verschillende instellingen heen.

3.4.3. Het hergroeperen in categorieën

Het groeperen van origines in verschillende originecategorieën dat bij beide methoden gebeurt, is niet triviaal en vaak zelfs **een onderwerp van controverse**. Dit geldt zowel voor de groepering van origines in originegroepen bij proxy-variabelen als voor de antwoordcategorieën die bij de zelfdefiniëringvragen worden voorgesteld.

Bij het gebruik van zelfdefiniëring zou het aanbieden van alleen een open antwoordveld de gegevens onbruikbaar maken voor de analyse²⁴. Daarom is het vaak nodig om bepaalde antwoordcategorieën voor te stellen en hun aantal te beperken. Deze antwoordcategorieën moeten ook zorgvuldig worden ontworpen om het aantal antwoorden in het aangeboden open antwoordveld te minimaliseren.

De uitdaging die het creëren van antwoordcategorieën bij zelfdefiniëring met zich meebrengt, is dan ook een nadeel: het omvat een technische en statistische dimensie, maar vooral een sociale en politieke dimensie. Het creëren van antwoordcategorieën heeft te maken met de manier waarop we naar de samenleving en haar diversiteit kijken: hoe worden verschillende groepen in de samenleving gezien²⁵? Deze benadering wordt vaak geassocieerd met de angst voor het essentialiseren van deze categorieën: dat deze indeling van de samenleving performatief is en de samenleving verder zal verdelen.²⁶

De voorgestelde categorieën vatten vanzelfsprekend niet de nuances van de diversiteit aan origines in de populatie en reduceren de complexiteit ervan. Toch is het van cruciaal belang dat deze categorieën **een zo goed mogelijke weerspiegeling vormen** van de diversiteit van de populatie, de collectieve identiteiten, de historische en sociale context, en de groepen die mogelijk gediscrimineerd worden op basis van hun origines.²⁷

De uitdaging van het creëren van categorieën is eveneens ook een nadeel van de proxy-methoden. De proxy-methode hergroepeert verschillende origines ook in originegroepen. Dit brengt eveneens het risico van homogenisering met zich mee, aangezien een grote verscheidenheid aan origines wordt gegroepeerd in één categorie zoals “buitenlandse origine” of “niet-EU-origine”. Deze groepering is inherent problematisch voor het analyseren van de sociale realiteit van deze groepen in al hun complexiteit.

21 Simon, P., Clément, M., (2006), *Rapport de l'enquête « Mesure de la diversité »*. Une enquête expérimentale pour caractériser l'origine, p.32.

22 Ringelheim, J. (2010), *L'identité culturelle à l'épreuve du droit international des droits de l'homme*, p.8.

23 Ringelheim, J., et al. (2010). *Ethnic Monitoring - The Processing of Racial and Ethnic Data in Anti-Discrimination Policies: Reconciling the Promotion of Equality with Privacy Rights*, p.149.

24 Als elk individu een ander antwoord zou geven, zou er een aanzienlijke hoeveelheid herindelingswerk nodig zijn om de gegevens statistisch te kunnen analyseren. Bovendien zou deze herindeling in strijd zijn met het doel van zelfdefiniëring.

25 Martiniello, M., Simon, P., (2005), *Les enjeux de la catégorisation*, p.2.

Jacobs, D., Rea, A., (2005), *Construction et importation des classements ethniques*, p.2.

26 Jacobs, D., et al. (2009), *The challenge of measuring immigrant origin and immigration-related ethnicity in Europe*, p.71.

Jacobs, D., Rea, A., (2005), *Construction et importation des classements ethniques*, p.18.

27 Ringelheim, J. (2018), *Nommer les groupes discriminés pour mieux combattre la discrimination: La fin d'un tabou ?*, p.91.

Martiniello, M., Simon, P., (2005), *Les enjeux de la catégorisation*, p.2.

3.4.4. Stabiliteit en vergelijkbaarheid

Een nadeel van zelfdefiniëring is dat deze methode **moeilijker gestandaardiseerd** kan worden. Het is de bedoeling dat de antwoordcategorieën die worden voorgesteld voor zelfdefiniëring kunnen veranderen doorheen de tijd en naargelang de specifieke context (land, instelling, organisatie, enz.). Zo kunnen ze de veranderende diversiteit van groepen in de samenleving en de specifieke context blijven weerspiegelen. De migratiegeschiedenis, de gerepresenteerde groepen en de gebruikte terminologie verschillen sterk tussen landen en evolueren ook doorheen de tijd. Dit bemoeilijkt de standaardisering en vergelijkbaarheid van gegevens tussen instellingen en landen en doorheen de tijd.²⁸ Bovendien kan een individu zichzelf na verloop van de tijd en afhankelijk van de context anders definiëren, wat het ook moeilijk maakt om gegevens te vergelijken. Een voordeel van zelfdefiniëring is dat de methode **door deze flexibiliteit beter aangepast kan worden aan de sociale realiteit** van personen en groepen in de veranderende samenleving.

Een voordeel van de proxy-methode is dat de gebruikte informatie en de gecreëerde categorieën stabiel zijn, waardoor vergelijkingen in de tijd en tussen regio's of landen gemakkelijker worden. De methoden en categorieën van **proxy's kunnen echter ook verschillen tussen verschillende gegevensproducenten**. Het gebruik van proxy's vereist daarom dat de verschillende dataverzamelande instanties afstemmen over de gebruikte methoden en categorieën om vergelijkbare analyses te kunnen maken. Zoals hierboven vermeld, is dit momenteel niet het geval in België. Het vereist op zijn minst dat volledige documentatie beschikbaar wordt gesteld, zodat de methoden kunnen worden gereproduceerd.

3.4.5. Mogelijkheid om gediscrimineerde groepen te identificeren: risico van onder- of over-rapportage

Een nadeel van beide methoden voor het meten van origine is dat ze **nooit volledig exact de groepen die gediscrimineerd worden kunnen identificeren**.

Er bestaat een risico van onderrapportage bij het verzamelen van gegevens met behulp van proxy's. Ten eerste bestaat het risico dat **proxy's die gebruik maken van informatie gekoppeld aan (groot)ouders over de generaties heen hun relevantie verliezen** voor het identificeren van gediscrimineerde groepen en niet langer een adequaat instrument zijn om de diversiteit van een populatie te meten.²⁹

Het tweede nadeel van proxy's is dat ze het niet altijd mogelijk maken om groepen te identificeren die benadeeld worden **op basis van zichtbare kenmerken** zoals huidskleur, naam, accent of andere elementen die geassocieerd worden met 'origine'.³⁰ Bijvoorbeeld: na verschillende generaties maken de criteria van nationaliteit of geboorteland van de ouders het niet langer mogelijk om een persoon van Afrikaanse origine te identificeren die gediscrimineerd wordt op basis van huidskleur, aangezien de persoon en de ouders België als nationaliteit en geboorteplaats hebben.

Dit is ook het geval voor **mensen van wie de origine niet gekoppeld is aan nationaliteit**, zoals Roma, woonwagbewoners of Joden.³¹ In een context van groeiende diversiteit vormt ook de groep personen met 'gemengde' origines een uitdaging en kan dit leiden tot over- of onderrapportage. Ook voor personen die geadopteerd zijn, is informatie over nationaliteit van de ouders mogelijks een niet-representatieve indicator voor het ervaren van discriminatie.

Een voordeel van zelfdefiniëring is dat deze methode hieraan tegemoet kan komen doordat **deze beter geschikt is om het meervoudig en complex karakter van origine te vatten**. Het voordeel van het meer gebruiken van zelfdefiniëring, is dat het **een aanvulling kan zijn op de proxymethode** die nu vaak eenzijdig gebruikt wordt. Op die manier kan een meer volledig beeld van de gediscrimineerde groepen bekomen worden.

28 European Commission (2016), *European Handbook on equality data*, p.78.

29 Jacobs, D., et al. (2009), *The challenge of measuring immigrant origin and immigration-related ethnicity in Europe*, p.80.

Ringelheim, J., De Schutter, O., (2010). *Ethnic Monitoring - The Processing of Racial and Ethnic Data in Anti-Discrimination Policies: Reconciling the Promotion of Equality with Privacy Rights*, p.14.

Chopin, I., et al. (2014), *Policy Report: Ethnic Origin and Disability Data Collection in Europe: Measuring Inequality—Combating Discrimination*, p.49.

30 Simon, P., Clément, M., (2006), *Rapport de l'enquête « Mesure de la diversité »*. Une enquête expérimentale pour caractériser l'origine, p.19-20.

31 Pavee Point (2017), *Revised ethnic equality question needed in Census 2021*.

Maar er is ook een risico van onderrapportage bij het gebruik van de zelfdefiniëringmethode. De betrokken groepen kunnen op verschillende manieren onderschat worden. Het kan de vorm aannemen van **een boycott**: individuen weigeren zichzelf aan de hand van deze categorieën te definiëren, ofwel omdat ze tegen het concept van zelfdefiniëring zelf zijn, ofwel omdat de categorieën niet overeenkomen met hun sociale realiteit, ofwel omdat ze bang zijn voor de gevolgen die aan deze gegevensverzameling verbonden zouden zijn. Dit laatste is in het bijzonder relevant voor historisch gestigmatiseerde groepen, zoals Joden en Roma, die ervoor kunnen terugschrikken om zichzelf te definiëren als behorend tot deze groepen en ervoor kunnen kiezen om zich op een andere manier te definiëren. Daarom is het zeer belangrijk **duidelijk te communiceren** over de doelstellingen en methoden, participatief te werken en vertrouwen op te bouwen.³²

Er kan ook sprake zijn van onder- of overrapportage als individuen een andere origine opgeven dan anderen over het algemeen aan hen toeschrijven: de gegevens zijn dan ontoereikend om potentiële discriminatie te meten, die over het algemeen gebaseerd is op hoe iemand wordt gezien en niet op hoe iemand zichzelf ziet.³³ We benadrukken hier de relevantie van het gebruik van ofwel heterozelfperceptie, ofwel vragen die focussen op ervaringen van discriminatie.

3.4.6. Gevoelig karakter

Historisch gezien zijn gegevens over origine gebruikt om bepaalde groepen te onderdrukken, uit te sluiten of uit te roeien. Als gevolg hiervan is de kwestie van gegevens over origine of discriminatie op basis van ‘raciale’ criteria **polariserend** en roept het verzamelen van dergelijke gegevens **angst** op. Een nadeel van de methode van zelfdefiniëring is dat het gevoeliger is dan de proxymethode. Via zelfdefiniëring wordt immers direct gevraagd naar iemands origine, terwijl bij de proxymethode op basis van nationaliteit gebruik gemaakt wordt van reeds bestaande administratieve data.

De proxyvariabelen liggen minder gevoelig in het publieke debat. Bovendien is deze informatie niet onderworpen aan dezelfde wettelijke beperkingen. De proxy-variabelen zijn vaak gebaseerd op administratieve gegevens die al bestaan in het Rijksregister.³⁴

³² Simon, P., Clément, M., (2006), *Rapport de l'enquête « Mesure de la diversité »*. Une enquête expérimentale pour caractériser l'origine, p.11 et 55.

³³ European Commission (2016), *European Handbook on equality data*, p.6.

Simon, P. (2005), *La mesure des discriminations raciales: L'usage des statistiques dans les politiques publiques*. *Revue internationale des sciences sociales*, p.26.

³⁴ Chopin, I., et al. (2014), *Ethnic Origin and Disability Data Collection in Europe: Measuring Inequality – Combating Discrimination*.

“ *Een nadeel van beide methoden voor het meten van origine is dat ze nooit volledig exact de groepen die gediscrimineerd worden kunnen identificeren* ”

3.5 Internationale praktijken

Het verzamelen van gegevens over de origine van de bevolking door middel van zelfdefiniëring is een Angelsaksisch geïnspireerde praktijk. Veel landen gebruiken al lange tijd etnisch-culturele categorieën in hun **volkstellingen** om **etnische statistieken** te produceren die gebruikt kunnen worden om specifieke antidiscriminatie-maatregelen te ontwikkelen.³⁵ Paradoxaal genoeg maken sommige van deze gegevensverzamelingen gebruik van een categorie die in het verleden werden gebruikt om te domineren en uit te sluiten, en worden ze nu gebruikt om de schade die gediscrimineerde groepen is aangedaan te herstellen³⁶.

Onder de landen die historisch gegevens over de origine van hun inwoners hebben verzameld, zijn de Verenigde Staten³⁷, Australië³⁸, Brazilië³⁹, Canada (die gebruik maakt van de term ‘*visible minorities*’)⁴⁰, Ierland⁴¹ en het Verenigd Koninkrijk⁴². Deze landen verzamelen gegevens uitgesplitst naar origine in verschillende publieke domeinen, en in het bijzonder via een ‘*ethnic question*’ in nationale volkstellingen.

Ierland is een bijzonder voorbeeld: het is het eerste Europese land dat **een gecoördineerde nationale strategie heeft ontwikkeld voor equality data**, waarbij verschillende overheidsniveaus aan tafel zitten. Dit is het resultaat van een politieke vastberadenheid die tot uiting komt in een aantal inspirerende praktijken⁴³. In 2019 hield het land bijvoorbeeld een openbare consultatie over de inhoud van de toekomstige volkstelling. Dit stelde het maatschappelijk middenveld, en in het bijzonder de vereniging ‘*Pavee Point*’ die Roma en woonwagenbewoners vertegenwoordigt, in staat om input te geven voor het ontwikkelen van de antwoordcategorieën in de zelfdefiniërvraag over origine. De antwoordcategorieën sluiten zo beter aan bij de realiteit van de bevolking en de terminologie die door de betrokkenen wordt gebruikt, in het bijzonder door de Roma-bevolking.⁴⁴ Door het bewustzijn van de Roma te vergroten en hen bij dit proces te betrekken, is ook hun deelname aan de zelfdefiniërvraag in de volkstelling enorm toegenomen.

Verscheidene Europese landen verbieden het verzamelen van gegevens over origine of **beperken** dit sterk, ongetwijfeld als gevolg van het trauma van de Jodenvervolgung tijdens de Tweede Wereldoorlog. Sommige landen verzamelen gegevens over origine via hun volkstelling aan de hand van een vraag over zelfdefiniëring, bijvoorbeeld in Malta (in de nationale volkstelling sinds 2021)⁴⁵, maar ook in enkele Oost-Europese landen. Er zijn echter veel praktijken op het gebied van equality data over origine in Europa, waarvan een deel is opgenomen in het compendium met goede praktijken van het FRA⁴⁶.

Het gebruik van zelfdefiniëring komt vaker voor in **specifieke onderzoeken over discriminatie** of integratie, soms met een focus op bepaalde minderheden. Voorbeelden hiervan zijn een onderzoek over mensen van Afrikaanse origine in Spanje⁴⁷, een enquête over discriminatie in Italië⁴⁸, een enquête over discriminatie en de ongelijke toegang tot rechten in Frankrijk⁴⁹, een enquête over integratie in Estland⁵⁰, een enquête over levensomstandigheden, origines en bevolkingstrajecten in Portugal⁵¹, een monitoring van de discriminatie en het racisme in Duitsland⁵² en een enquête naar discriminatie-ervaringen in Nederland⁵³.

35 Balestra, C., L. Fleischer (2018), [Diversity statistics in the OECD : How do OECD countries collect data on ethnic, racial and indigenous identity?](#), p.22

36 Simon, P. (2005), [La mesure des discriminations raciales: L'usage des statistiques dans les politiques publiques](#). *Revue internationale des sciences sociales*, p.16.

37 United States Census Bureau (2021), [Measuring Racial and Ethnic Diversity for the 2020 Census](#)

38 Australian Bureau of Statistics (2014), [Ancestry Standard](#)

39 Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística, [Social Inequalities due to Color or Race in Brazil](#)

40 Les minorités visibles sont définies comme « les personnes, autres que les Autochtones, qui ne sont pas de race blanche ou qui n'ont pas la peau blanche ».

Statistique Canada (2021), [Minorité visible de la personne](#)

41 Central Statistics Office, [Question 14](#)

42 Gov. UK, [List of ethnic groups](#)

43 Veranderingen op de Ierse arbeidsmarkt werden ook gemeten in 2004, 2011 en 2014, aan de hand van zelfdefiniëring en ervaringen met racisme. Het is ook belangrijk om op te merken dat er een poging is gedaan om de antwoordcategorieën te harmoniseren met die van het Verenigd Koninkrijk, om de gegevens vergelijkbaar te maken.

44 Pavee Point Traveller and Roma Center (2017), [Towards an Ethnic Equality Question in Census 2021](#).

45 High Level Group on Non-discrimination, Equality and Diversity, Subgroup on Equality Data (2021), [Guidance note on the collection and use of equality data based on racial or ethnic origin](#), p.36.

Sansone, K., (2021) [Census to collect data on race, sexual orientation and religion for first time](#), Malta Today (13 mai 2021).

46 European Union Agency for Fundamental Rights, [Compendium of practices for equality data collection](#)

47 European Union Agency for Fundamental Rights, [Examination of the African and Afro-descendant population in Spain: Identity and access to rights](#)

48 High Level Group on Non-discrimination, Equality and Diversity, Subgroup on Equality Data (2021), [Guidance note on the collection and use of equality data based on racial or ethnic origin](#), p.36

49 Défenseur des Droits (2019), [Inégalités d'accès aux droits et discriminations en France. Contributions de chercheurs à l'enquête du défenseur des droits : tome I](#), p.177.

50 European Union Agency for Fundamental Rights, [Integration Monitoring of the Estonian Society](#)

51 European Union Agency for Fundamental Rights, [Pilot survey on living conditions, origins and trajectories of the resident population in Portugal](#)

52 Deutsches Zentrum für Integrations- und Migrationforschung (2022), [National Monitoring of Discrimination and Racism \(NaDiRa\)](#)

53 European Union Agency for Fundamental Rights, [Experiences of discrimination in the Netherlands](#)

In verschillende Europese landen wordt zelfdefiniëring van origine gebruikt in enquêtes die gegevens verzamelen **over de Roma-bevolking of woonwagenbewoners**. Voorbeelden hiervan vinden we in Kroatië, Italië en Tsjechië in het kader van beleid gericht op Roma.⁵⁴ Zoals opgemerkt in het IEDCB I-rapport is dit een specifieke doelgroep waarvoor weinig gegevens beschikbaar zijn.

Door deze verschillende voorbeelden van het gebruik van zelfdefiniëring aan te halen, stellen we niet dat de gebruikte methoden ideaal zijn, noch hebben we de specifieke methodologieën geverifieerd die voor al deze onderzoeken werden gebruikt. Met deze voorbeelden willen we vooral de aandacht vestigen op de intentie om discriminatie in verband met origine op grote schaal te meten in verschillende landen om zo **als inspiratie** te kunnen dienen. Het is leerrijk om te leren over het proces van het opzetten en uitvoeren van deze onderzoeken en om er methodologische lessen uit te trekken.

54 High Level Group on Non-discrimination, Equality and Diversity, Subgroup on Equality Data (2021), [Guidance note on the collection and use of equality data based on racial or ethnic origin](#), p.37.

4. De situatie in België

4.1 Welke data zijn er over origine in België?

In België beschikken we **voornamelijk over gegevens over origine op basis van proxy-variabelen**. Deze proxy's worden vaak samengesteld op basis van administratieve gegevens zoals die van het Rijksregister of de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid. In België worden sinds 2011 echter geen volkstellingen meer uitgevoerd.⁵⁵

Met behulp van proxy's hebben **verschillende instellingen variabelen ontwikkeld om origine te meten**, waaronder de herkomstvariabele van Statbel⁵⁶ of de origine-variabele die in de Socio-economische Monitoring van Unia en de FOD WASO⁵⁷ wordt gebruikt. In beide gevallen wordt gebruik gemaakt van administratieve gegevens over de (geboorte)nationaliteit van een persoon en diens ouders. Ook in bepaalde surveys, zoals de survey 'Samenleven in Diversiteit' (SID-survey)⁵⁸, maken publieke instellingen gebruik van proxies op basis van zelfgerapporteerde nationaliteit om origine in kaart te brengen.

In België is en blijft nationaliteit, samen met geboorteland, de belangrijkste indicator om origine te identificeren, hoewel er **geen uniforme definitie of operationalisering** bestaat.

4.2 Zelfdefiniëring van origine in België

We stellen vast dat er in België **weinig publieke databronnen zijn die gebruik maken van het principe van zelfdefiniëring voor origine**.

Tot nu toe waren de weinige voorbeelden van gegevensverzameling over origine aan de hand van zelfdefiniëring in België **eerder academisch of op Europees niveau**. Een voorbeeld hiervan is de *European Social Survey* (hierna ESS)⁵⁹, de enquêtes van de FRA over minderheden en discriminatie in de Europese Unie⁶⁰ en over de ervaringen en percepties van antisemitisme.⁶¹ In 2018 kwam deze vraag over zelfdefiniëring voor in de ESS-survey: "Hoe zou u uw herkomst omschrijven?", vergezeld van een lijst met antwoordcategorieën uit de '*European Standard Classification of Cultural and Ethnic Groups*' aangepast aan de Belgische context.

Zowel de experts die we hebben geïnterviewd als de literatuur benadrukken **de moeilijkheden** die specifiek zijn voor de Belgische context voor het gebruiken van zelfdefiniëring: het is controversieel om verschillende redenen die in detail worden uitgelegd in deel 3.4 van dit rapport. Deze controverse heeft in de eerste plaats te maken met de gevoeligheid van de gegevens over origine en de vrees voor misbruik. De vrees dat dit soort gegevens voor andere doeleinden zou kunnen worden gebruikt, stelt de verschillende standpunten op scherp. Daarnaast kan ook de **gebruikte terminologie** van antwoordcategorieën het onderwerp zijn van hevige discussies, bijvoorbeeld communautair. Tot slot heeft deze controverse betrekking op de wettelijke beperkingen voor het verzamelen van dit soort gegevens, waar we in het volgende deel dieper op ingaan.⁶²

Aan de andere kant benadrukken een aantal actoren, vooral academici, het **belang** van het hebben van gegevens over origine in België. Hoewel er altijd een risico is op verkeerde interpretatie, is de afwezigheid van dergelijke gegevens mogelijk nog schadelijker en kan het ons veroordelen tot machteloosheid tegenover discriminatie.⁶³

55 Odasso, L., (2020), *Controversial Approaches to Measuring Mixed Race in Belgium: the (in)visibility of the Mixed Race Population*, p.287.

56 Statbel (2023), *Diversiteit naar herkomst in België*

57 Unia (2022), *Socio-economische Monitoring 2022: arbeidsmarkt en origine*

58 Agentschap Binnenlands Bestuur, Vlaamse Overheid, *Samenleven in Diversiteit*.

59 De 'European Social Survey' (ESS) is een internationaal wetenschappelijk survey die elke twee jaar wordt uitgevoerd in heel Europa sinds 2002. De ESS meet de attitudes, meningen en het gedrag van mensen in meer dan twintig landen. [Website ESS](#).

60 European Union Agency for Fundamental Rights, (2017), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey*

61 European Union Agency for Fundamental Rights, (2018), *Experiences and perceptions of antisemitism - Second survey on discrimination and hate crime against Jews in the EU*, p.7.

62 Odasso, L., (2020), *Controversial Approaches to Measuring Mixed Race in Belgium: the (in)visibility of the Mixed Race Population*, p.289.

Jacobs, D., Rea, A., (2005), *Construction et importation des classements ethniques*, p.13.

63 J.B., (2020), *Données ethniques dans la recherche scientifique : encourager ou combattre la discrimination ?*, RTBF, 11 mai 2020.

Ringelheim, J., et al. (2010). *Ethnic Monitoring - The Processing of Racial and Ethnic Data in Anti-Discrimination Policies: Reconciling the Promotion of Equality with Privacy Rights*, p.149.

Ringelheim, J. (2018), *Nommer les groupes discriminés pour mieux combattre la discrimination: La fin d'un tabou ?*, p.83-84.

Maar ook al is het verzamelen van gegevens over origine onderwerp van discussie in België, het wordt **steeds minder taboe**⁶⁴. In 2005 raadpleegde Unia (toen het ‘Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding’) verschillende middenveldorganisaties over het verzamelen van etnische statistieken om discriminatie bij aanwerving en op het werk beter te kunnen bestrijden. Ondanks hun vrees voor de instrumentalisering van deze gegevens, erkenden de deelnemers toen al dat deze statistieken een nuttig meetinstrument waren om *“zich bewust te worden van de omvang of de hardnekkigheid van dergelijke discriminatie en de monitoring van gericht beleid ter bestrijding ervan te vergemakkelijken”*.⁶⁵

Ook het Belgische wetgevend kader beperkt het verzamelen van gegevens over origine en bijgevolg het gebruik van zelfdefiniëring van origine. Dit is het onderwerp van het volgende deel.

4.3 Het wetgevend kader: de bescherming van gegevens

In dit rapport gaan we kort in op de wetgeving die van toepassing is op het verzamelen van gegevens over origine.

Het is niet toegestaan om op gelijk welke manier gegevens over iemands origine te verzamelen en te verwerken.

Het zijn zogenaamde 'gevoelige' persoonsgegevens en de verwerking ervan is dan ook onderworpen aan een Europees en Belgisch wetgevend kader. Deze geven duidelijk aan wat is toegestaan en wat niet. De verzameling en verwerking van dergelijke gegevens zijn onder meer onderworpen aan de *GDPR*⁶⁶, de Belgische Wet van 30 juli 2018⁶⁷ met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens en de Belgische wet van 4 juli 1962⁶⁸ betreffende de openbare statistiek.

Dit wetgevend kader voor de bescherming van '**gevoelige**' persoonsgegevens, zoals gegevens met betrekking tot 'raciale' of 'etnische' origine, wordt vaak zeer restrictief geïnterpreteerd, alsof het in België absoluut verboden is om gegevens over origine te verzamelen. Het wetgevend kader voor het verzamelen en beschermen van persoonsgegevens bevat echter een aantal uitzonderingen en staat dus verschillende soorten verzameling toe, **onder bepaalde voorwaarden en in strikte omstandigheden**, zoals gespecificeerd door de *GDPR* en in detail uitgelegd in het IEDCB I-rapport.

We promoten het verzamelen en gebruiken van equality data niet tegen elke prijs. Naleving van dit wetgevend kader en van de specifieke voorwaarden voor het verzamelen en gebruiken van equality data is essentieel, vooral in een context waarin mensen vrezen dat hun gegevens misbruikt zullen worden⁶⁹. Voor meer informatie en advies, bevelen we aan om het rapport IEDCB I⁷⁰ te lezen, net als de pagina hierover op het online platform eDiv⁷¹ of de website van de Gegevensbeschermingsautoriteit (GBA)⁷².

64 Torbeyns, A., (2021), *Taboe rond het verzamelen van etnische gegevens vervaagt*, De Standaard (17 april 2021)

65 Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (2005), *Verslag 2005: Etnische Statistieken*

66 *Verordening (EU) 2016/679 van 27 april 2016* betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van Richtlijn 95/46/EG (algemene verordening gegevensbescherming), Publicatieblad van de Europese Unie 04 mei 2016, L119/1.

67 *Wet van 30 juli 2018 betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens*.

68 *Wet van 4 juli 1962 betreffende de openbare statistiek*.

69 Ringelheim & Wautelet (2022), *Commission d'évaluation des lois fédérales tendant à lutter contre la discrimination – rapport final*, p.55.

Unia (2021), *Improving equality data collection in Belgium*, p.25, 56.

70 Unia (2021), *Improving equality data collection in Belgium*

71 Ediv door Unia, *Persoonlijke levenssfeer (gegevensbescherming)*

72 *Website van de gegevensbeschermingsautoriteit*.

5. Methodologie

De methodologie van deze studie is gebaseerd op de richtlijnen van de *Subgroup on Equality data* die uitgaat van de *High Level Group on Non-Discrimination, Equality and Diversity* van de Europese Commissie en gefaciliteerd wordt door de FRA⁷³. Volgens het principe *'Nothing about us without us'* hebben we **een participatieve benadering** toegepast, geïmplementeerd via verschillende methoden die we hieronder beschrijven. Dankzij deze participatieve methoden konden we een groot aantal belanghebbenden betrekken bij het project, in het bijzonder mensen die geconfronteerd worden met discriminatie op basis van hun origine.

Het onderzoek vertrok van een nood die tijdens het IEDCB I-project is gedestilleerd uit dialoog met zowel onderzoekers als belangenverenigingen. Vervolgens organiseerden we interviews en focusgroepen met zowel onderzoekers als mensen met geleefde ervaring met discriminatie en ongelijkheid. We gingen in gesprek over hun perspectief op de mogelijkheid om zelfdefiniëring toe te passen. Deze input gebruikten we voor het opstellen van een online enquête met zelfdefiniërvragen. Doorheen het hele onderzoek werkten we steeds met een klankbordgroep bestaande uit middenveldorganisaties.

Sommige deelnemers aan het onderzoek wezen op het feit dat het onderzoeksteam voornamelijk uit 'witte' mensen bestond en dat dit de opzet van de studie en de analyse van de resultaten kan beïnvloeden. Het team was zich bewust van de specifieke positie en het perspectief van de onderzoekers en gebruikte participatieve methoden om de expertise van verschillende betrokken groepen te benadrukken en zo de standpunten van etnisch-culturele minderheden te valoriseren.

5.1 Klankbordgroep

Er werd een Franstalige en een Nederlandstalige klankbordgroep opgericht, bestaande uit **middenveldorganisaties** die werken rond kwesties van origine of die verschillende groepen vertegenwoordigen die het slachtoffer zijn van discriminatie op basis van origine. Deze klankbordgroepen zijn drie keer bijeengekomen: in maart 2023, in september 2023 en in februari 2024. Tijdens deze bijeenkomsten presenteerden we de voortgang van het project en de toekomstige stappen, voordat we de deelnemers om feedback vroegen. We vroegen hen ook om feedback op het eindrapport voor we dit publiceerden. De feedback werd telkens in rekening genomen en het onderzoeksproject werd aangepast.

5.2 Consultatie van experts

Verschillende experts zijn geconsulteerd tijdens deze studie:

- > Tussen februari en juni 2023 heeft het onderzoeksteam zeven semigestructureerde interviews afgenomen met Franstalige en Nederlandstalige **academici uit de sociale wetenschappen** die werken rond origine. We gebruikten een interviewleidraad om deze experts te bevragen over verschillende thema's die in de literatuur werden geïdentificeerd, waaronder: het verzamelen van gegevens over origine, hun mening over zelfdefiniëring en de relevantie ervan in België, de gevoeligheden van de Belgische context, de formulering van antwoordcategorieën en de participatieve methodologie. Deze interviews werden opgenomen en getranscribeerd. We verwerkten veel van hun opmerkingen in de reflecties en de aanpak van het onderzoek.
- > In dezelfde periode hebben we vier online interviews afgenomen **bij verschillende instanties in Europese landen** die ervaring hadden met het gebruik van zelfdefiniëring voor origine bij het verzamelen van equality data: Ierland, Duitsland en Portugal. We ondervroegen deze actoren over hun gebruikte methodologie, participatie van de betrokken groepen, het proces van het creëren van zelfdefiniërvragen en antwoordcategorieën. Deze ervaringen vormden een bron van inspiratie voor onze verschillende onderzoeksfasen.
- > Ten slotte nodigden we in februari 2024 een aantal experts van verschillende **statistische instellingen in België** uit voor een bijeenkomst om onze eerste onderzoeksresultaten voor te stellen. We kregen feedback op de studie en een beter inzicht in de uitdagingen die met de operationalisering van zelfdefiniëring gepaard gaan.

73 High Level Group on Non-discrimination, Equality and Diversity, Subgroup on Equality Data (2021), [Guidelines on improving the collection and use of equality data](#)

5.3 Focusgroepen

Tussen mei en september 2023 realiseerden we **tien focusgroepen**: zes Franstalige, één Engelstalige en drie Nederlandstalige. We organiseerden deze in samenwerking met organisaties die in nauw contact staan met het terrein en verschillende groepen vertegenwoordigen die het risico lopen gediscrimineerd te worden.

Het doel van de focusgroepen was het raadplegen van een **diversiteit aan mensen met buitenlandse origines** of mensen die deel uitmaken van minderheidsgroepen die het slachtoffer zijn van discriminatie op grond van hun origine.

Aan de tien focusgroepen namen in totaal 77 deelnemers deel van verschillende origines en leeftijden. Het merendeel van hen waren vrouwen: 18 mannen en 59 vrouwen.

De focusgroepen lieten ons niet toe om bepaalde minderheidsgroepen in al hun diversiteit te raadplegen. Dit is bijvoorbeeld belangrijk voor Roma en mensen van Joodse afkomst. Dit zijn zeer diverse groepen waarvoor de kwestie van zelfdefiniëring bijzonder relevant en gevoelig is. We hebben specifiek aandacht besteed aan het raadplegen van deze groepen, maar sommige deelgroepen waren niet vertegenwoordigd tijdens de focusgroepen. We zijn er bijvoorbeeld niet in geslaagd woonwageneigenaren te bereiken.

We voerden deze focusgroepen uit aan de hand van een vragenlijst, gestructureerd rond vier hoofdvragen, die aan bod kwamen tijdens een twee uur durende discussie:

- > “Ben je ooit gediscrimineerd of anders behandeld op basis van je origine? Zo ja, waarop denk je dat dat gebaseerd was?”
 - > “Hoe definieer je je origine?”
 - > “Hier volgt de vraag over zelfdefiniëring van origine en de antwoordcategorieën die in de *European Social Survey (ESS)* van 2018 aan de Belgische respondenten zijn voorgelegd. Wat denken jullie van deze vraag en van de antwoordcategorieën?”
- Deze ESS-vraag, die gebruikt werd om deelnemers een concreet voorbeeld te geven, was ons uitgangspunt tijdens de focusgroepen voor het bespreken van de antwoordcategorieën. Hierdoor konden we de enquêtevragen en -antwoorden van de online enquête aanpassen.*
- > “Wat vind je van het feit dat gegevens over de origine van personen worden verzameld om ongelijkheid en discriminatie beter in kaart te brengen?”

Tot slot vroegen we iedereen welk element zij nog naar voren wilden schuiven.

Met de toestemming van elk van de deelnemers werd er een audio-opname van elk gesprek gemaakt, waarna we de discussie volledig transcribeerden en anonimiseerden. We analyseerden de getranscribeerde focusgroeps gesprekken met behulp van de software ‘ATLAS.ti’ voor een **kwalitatieve gegevensanalyse**. Deze analyses stelden ons in staat om onze online enquête op te stellen en aan te passen, zowel wat betreft de gestelde vragen als de gebruikte terminologie en antwoordcategorieën.

5.4 Online enquête

Tot slot publiceerden we van 14 november tot 22 december 2023 **een online enquête** (een pdf van de volledige enquête is beschikbaar [op deze webpagina](#)). We analyseerden de data afkomstig van de enquête door middel van het open-source programma R.

Deze enquête had volgende doelen:

- › Het **testen van verschillende manieren om origine te meten**: via verschillende vormen van zelfdefiniëring, via heterozelfperceptie en via de proxy-methode gebaseerd op de nationaliteiten van de respondent en diens (groot)ouders.
- › Het **testen van verschillende lijsten van antwoordcategorieën**: één met geografische antwoordcategorieën en één met etnisch-culturele antwoordcategorieën.
- › **Peilen naar de opinie** van mensen over deze vragen en categorieën om hun relevantie en aanvaardbaarheid te bestuderen.
- › **De proxy-methode en de zelfdefiniëringmethode vergelijken** om te beoordelen of zelfdefiniëring het mogelijk maakt om groepen met een risico op discriminatie te identificeren die proxy's op basis van nationaliteit niet identificeren, en vice versa.

5.4.1. Verspreiding van de enquête

We hebben de enquête verspreid via verschillende kanalen, zoals de nieuwsbrief en LinkedIn-pagina van Unia. Daarnaast hebben we de enquête ook heel breed verspreid in het middenveld. Voor sommige organisaties met een laaggeletterd publiek of met veel mensen die de taal leren, boden we aan om de enquête in persoon te komen toelichten en verspreiden. Via deze wegen hebben we uiteindelijk **370 individuen bereikt die de enquête volledig hebben ingevuld**.

In de klankbordgroep werd gesteld dat de respons ook moet worden gezien in het licht van het feit dat er focusgroepen aan vooraf gingen. Dit creëerde een klimaat van vertrouwen en stimuleerde de deelname van bepaalde groepen die anders misschien terughoudender waren geweest om te reageren. Bovendien geniet Unia als nationale mensenrechteninstelling een zekere legitimiteit bij mensen met een buitenlandse origine.

Desondanks blijft een steekproef van 370 personen uiteraard beperkt en kan deze **absoluut niet gezien worden als representatief voor de hele Belgische bevolking**. Te meer omdat we ons specifiek gericht hebben op personen van specifieke groepen en er daarnaast enkele groepen onder- of over gerepresenteerd waren, zoals we hieronder bespreken.

5.4.2. Samenstelling en bias van de steekproef

We beschrijven hier de samenstelling en diversiteit van onze steekproef voor verschillende persoonskenmerken. 67,8% van de respondenten definieert zich als vrouw, 27,8% als man, en 3,25% als niet behorend tot één van deze groepen. Zowel in de focusgroepen als in de enquête stellen we een **ongelijke deelname vast in termen van gender**: er namen meer vrouwen dan mannen deel aan deze studie. Dit is een vaker voorkomende bias in de sociale wetenschappen. Vrouwen zijn doorgaans beter vertegenwoordigd dan mannen in de publieke, vrijwilligers- of activistische sector.⁷⁴

Wat leeftijd betreft zien we een **goede verdeling over de verschillende leeftijdsgroepen**. 21% van de respondenten is tussen de 18 en 30 jaar oud, 54% is tussen de 30 en 50 jaar oud en 25% is ouder dan 50 jaar. De gemiddelde leeftijd is 42 jaar.

⁷⁴ Dodson, K., (2015), [Gendered Activism: A Cross-national View on Gender Differences in Protest Activity](#)
Lanfranchi, J., Narcy, M. (2015), [Female Overrepresentation in Public and Nonprofit Sector Jobs: Evidence From a French National Survey](#)

Wat betreft het opleidingsniveau van de respondenten is er heel wat minder diversiteit in de steekproef. Een ruime meerderheid heeft een diploma van het hoger onderwijs behaald (53,5% een masterdiploma en 24,3% een bachelordiploma), 7,6% heeft een diploma secundair onderwijs, 3% heeft een diploma lager onderwijs en 2,7% geeft aan geen diploma te hebben. **Er is dus een duidelijke bias wat betreft gender en opleidingsniveau**⁷⁵ in onze steekproef. Het is belangrijk hiermee rekening te houden bij de interpretatie van de resultaten.

Wat betreft de bias voor opleidingsniveau, ontvingen we veel feedback over de complexe, conceptuele en ontoegankelijke aard van de studie, en vooral de online enquête. Om toch een zo divers mogelijk publiek qua opleidingsniveau te bereiken, bezochten we twee organisaties (*'Lire et Écrire'* en *'Ligo, Centra voor Basiseducatie'*). Zo konden we de enquête mondeling toelichten en konden de deelnemers deze invullen met eventuele hulp of op papier. We bereikten ongeveer 30 mensen die moeilijkheden ervaren met taal en/of digitale tools bij het invullen van een dergelijke enquête.

39% van de respondenten woont in Vlaanderen, 33% in Brussel, 21% in Wallonië en 5% in de Duitstalige gemeenschap. Het **relatief grote aandeel van Brusselaars** in de steekproef kan op twee manieren verklaard worden. Enerzijds werkten we voor deze studie nauw samen met middenveldorganisaties en hebben velen van hen een grote verbondenheid met Brussel. Daarnaast gingen we bewust op zoek naar zo divers mogelijke respondenten en de Brusselse inwoners kennen een grotere diversiteit in origines dan de rest van België⁷⁶.

75 Statbel (2023), [Onderwijsniveau](#)

76 Statbel (2023), [Diversiteit naar herkomst in België](#)

6. Resultaten

Dit hoofdstuk geeft een samenvatting van de resultaten die aan de hand van de verschillende onderzoeksmethoden zijn verkregen. De resultaten van de kwantitatieve enquête moeten we met voorzichtigheid interpreteren, aangezien het gaat om een kleine, niet-representatieve steekproef.

De resultaten die we gebruiken in dit rapport zijn een selectie uit de grote hoeveelheid aan analyses die we gedaan hebben. Soms hebben we de tabellen en grafieken aangepast voor dit rapport (bv. door een selectie in de categorieën te maken) om de data zo begrijpelijk mogelijk voor te stellen.

Voor meer details over de steekproefkenmerken, een uitgebreidere analyse en de volledige enquête verwijzen we naar de bijlagen die [op de website](#) van Unia te vinden zijn.

6.1 Opinie van de respondenten over het verzamelen van gegevens over origine in België

De deelnemers aan het onderzoek wezen op de voordelen en risico's van het verzamelen van gegevens over origine. Het belangrijkste voordeel was dat **cijfers over diversiteit en discriminatie het mogelijk maken om stereotypen en desinformatie te bestrijden**. Het dwingt mensen om de dingen te zien zoals ze werkelijk zijn en maakt het mogelijk om concrete politieke actie te ondernemen om racisme en discriminatie te bestrijden.

Sommige deelnemers **waren tegen** het verzamelen van gegevens over origine of voelden zich er ongemakkelijk bij. Ze vonden het ongepast, essentialiserend en inherent discriminerend. Ze zien het niet als een effectief middel om discriminatie te bestrijden, maar eerder als een polariserende aanpak die zich richt op verschillen tussen mensen in plaats van op overeenkomsten. Bovendien zou het gemeenschappen die het slachtoffer zijn van racisme kunnen schaden. Voor velen volstaat het verzamelen van gegevens over nationaliteit.

Deze tegenstand hield ook grotendeels verband met de **risico's** die deelnemers associëren met het verzamelen van gegevens over origines. Eerst en vooral is er de **angst dat deze gegevens gebruikt kunnen worden** om een discriminerend of stigmatiserend discours aan te wakkeren of om stereotypen te versterken. Verschillende deelnemers aan de focusgroepen noemden de angst voor een vorm van etnische volkstelling, een angst die vaak gelinkt is aan **vroegere trauma's** zoals de Holocaust. Er werd gewezen op een aantal potentiële valkuilen: verkeerde interpretatie van de gegevens in de pers of in de politiek, stigmatisering van een gemeenschap, het niet respecteren van het recht op privacy. Er was ook de angst dat de gegevens in verkeerde handen zouden vallen, vooral als extreemrechts aan de macht zou komen.

In de enquête gingen we in op **verschillende contexten** waarin dataverzameling voor origine plaats kan vinden. Concreet bevroegen we voor tien verschillende contexten (volkstelling, wetenschappelijk onderzoek, onderwijs, werk, gezondheidszorg, etc.) of mensen in die context vragen over origine **zouden willen invullen en onder welke voorwaarden** (vertrouwelijkheid van gegevens, supervisie door een onafhankelijk orgaan, etc.).

Uit verschillende hoeken kregen we echter de feedback dat deze vraag erg moeilijk was om te begrijpen. Dit komt enerzijds door de vraagstelling: de aangeboden contexten zijn vrij abstract, ook al werd voor elke context een uitleg voorzien, maar ook de voorwaarden zijn abstract en rigide. Het kan moeilijk zijn om zich in deze abstracte fictieve situaties te verplaatsen. De methode van een survey laat echter niet toe om meer genuanceerde antwoorden te geven en voldoende diepgang te voorzien.

Anderzijds kan de vraag ook als moeilijk ervaren worden omdat respondenten moeten wennen aan het idee van dataverzameling in bepaalde contexten en niet vertrouwd zijn met hoe dit kan helpen om de strijd tegen discriminatie te voeren. Ook de interpretatie van de antwoorden is uitdagend omdat mensen meerdere antwoorden konden geven. Daarom springen we voorzichtig om met de resultaten van deze vraag en zullen we deze hier maar beperkt toelichten.

We stellen vast dat het aandeel mensen die **zonder bezwaar** vragen over origine zouden willen beantwoorden het hoogst is voor de contexten **'wetenschappelijk onderzoek'** en **'volkstelling'**. Uit de focusgroepen en uit de open antwoorden bij de surveyvraag blijkt dat respondenten het over het algemeen aanvaardbaar vonden dat er gegevens over origine verzameld worden wanneer het doel is om discriminatie te bestrijden, bijvoorbeeld door gelijkheidsorganen.

Voor andere contexten zoals **huisvesting, werk, gezondheidszorg en onderwijs** hadden de deelnemers gemengde meningen. De resultaten van de enquête tonen aan dat het aandeel mensen dat niet zou willen antwoorden op een zelfdefiniërvraag het hoogst is voor de contexten '**huisvesting**', '**justitie en politie**', '**werk**' en '**media**'.

Dit komt overeen met de resultaten van de focusgroepen: alhoewel het contexten zijn waar veel ongelijkheden blijven bestaan, leek het voor de deelnemers instinctief ongepast om in deze contexten gegevens te verzamelen. Bijgevolg zouden de deelnemers meer geneigd zijn om te antwoorden **op voorwaarde dat dergelijke gegevens worden verzameld met het oog op het meten en bestrijden van discriminatie en dat dit doel duidelijk wordt uitgelegd**. De deelnemers noemden ook andere voorwaarden die voor hen belangrijk waren bij het verzamelen van gegevens, en deze worden in het volgende deel besproken.

6.2 Specifieke voorwaarden voor het verzamelen van gegevens over origine via zelfdefiniëring

In dit deel bespreken we de specifieke voorwaarden die de deelnemers als essentieel beschouwden bij het verzamelen van gegevens over origine via zelfdefiniëring. Ze zijn gestructureerd rond drie hoofdthema's. Zo is voor veel van de geraadpleegde personen **het verzamelen van gegevens over origine via zelfdefiniëring alleen aanvaardbaar en opportuun onder de volgende voorwaarden**:

6.2.1. Respect voor de privacy en het wetgevend kader voor gegevensbescherming

- > Absolute naleving van het wetgevend kader voor gegevensbescherming
- > **Anonimiteit en vertrouwelijkheid**: het moet onmogelijk zijn om aan de hand van de gegevens de personen te identificeren
- > **Deelname** aan dit soort gegevensverzameling moet **vrijwillig** zijn
- > De gegevens moeten na een bepaalde periode vernietigd worden
- > Het voorzien van **klachtenprocedures** in geval van niet-naleving van dit wetgevend kader

6.2.2. Communicatie en transparantie

- > **Proactieve communicatie aangepast aan het publiek** over het verzamelen van gegevens
- > Absolute **transparantie** over elke fase van het verzamelen en gebruiken van gegevens
- > Verduidelijking van gebruikte concepten, inclusief wat wordt bedoeld met termen als 'origine', 'ras' of 'etnische origine'
- > Duidelijk maken van de interpretatie en analyse van de gegevens om het risico te verkleinen dat er verkeerde conclusies uit worden getrokken

6.2.3. De legitimiteit van de dataverzamelaar en het doel van de dataverzameling

- > **Transparantie over welke instelling of organisatie de gegevens verzamelt** en/of verwerkt
- > Nauwkeurig en duidelijk uitgelegd doel: het is absoluut noodzakelijk om te garanderen dat de gegevens op een verantwoorde manier worden gebruikt, met het oog op gelijkheid en de strijd tegen racisme en discriminatie. Het doel moet door de respondenten als **legitiem** worden beschouwd. Indien niet kunnen deelnemers achterdochtig zijn en dit soort vragen als een 'valstrik' opvatten
- > **Vertrouwen** in de instelling die de zelfdefiniërvraag stelt: dit is nodig vooraleer informatie over origines gedeeld kan worden. Een participatieve aanpak kan dit vergemakkelijken

6.3 Vragen naar zelfdefiniëring van origine

6.3.1. Opinie van de deelnemers aan de focusgroepen over zelfdefiniëring van origine

De deelnemers die geraadpleegd werden tijdens de focusgroepen beschouwden zelfdefiniëring over het algemeen als een respectvolle methode om gegevens te verzamelen omdat het hen toelaat te kiezen hoe ze hun origine willen uitdrukken. Er werd echter vaak op gewezen dat het concept 'origine' erg breed en abstract is. Voor veel mensen is **origine moeilijk te vatten** omdat het uit verschillende facetten bestaat en varieert in de tijd. **Elke persoon definieert zichzelf op basis van een combinatie van elementen** zoals het geboorteland, de nationaliteit (oorspronkelijk of verkregen), de stad waar ze wonen, de tijd dat ze al in België wonen, het continent of de regio van origine, de cultuur of waarden die hen dierbaar zijn, enz. Toch definieerden de deelnemers hun origine het vaakst in termen van hun nationaliteit(en) of land van herkomst, vaak in de vorm van 'Belg van ... origine' of 'Belgische ...'.

Een opmerking die herhaaldelijk naar voren kwam in de focusgroepen was dat **de identificatie sterk verschilt naargelang de generatie**: ouders die in België aankwamen, kunnen een sterke band voelen met hun land van origine, terwijl hun in België geboren kinderen zich volledig Belg voelen. Het omgekeerde komt ook voor: na jaren in België voelt een ouder zich volledig Belg, maar diens kind wil graag bevestigen dat het bij het land van origine hoort waar het niet heeft gewoond.

Een ander belangrijk aspect dat uit onze focusgroepen naar voren kwam, is dat **zelfdefiniëring ook afhankelijk is van de context**: afhankelijk van waar je bent, met wie je praat, in welk land je bent, welke vraag je gesteld wordt en tot welke groep je behoort, kan het antwoord variëren. Iemand van Marokkaanse origine kan zichzelf bijvoorbeeld definiëren als 'Belg van Marokkaanse origine' in België, als 'Marokkaan uit Rabat' in Marokko, of als 'Belg' in het buitenland.

In de volgende secties presenteren we de verschillende zelfdefiniëringsvragen die we in de online enquête hebben getest, alsook een analyse van de antwoorden op deze vragen. Bij het opstellen van de vragen en antwoordcategorieën hielden we rekening met de concrete input uit de focusgroepen.

6.3.2. Zelfdefiniëringsvraag met geografische antwoordcategorieën

De eerste zelfdefiniëringsvraag voor origine in de enquête (zie kader 1) stelde aan de respondenten **een lijst met geografisch gebaseerde antwoordcategorieën** voor. In het vervolg van de tekst zullen we dit de 'geografische zelfdefiniëringsvraag' noemen. De categorieën bestonden uit de zes grootste herkomstnationaliteiten in België en daarnaast de verschillende werelddelen. Hierbij hebben we een balans proberen te zoeken tussen enerzijds voldoende detail zodat respondenten zich in de categorieën kunnen herkennen, en anderzijds een eenvoudige en toegankelijke lijst.

Kader 1: Zelfdefiniërvraag met geografische antwoordcategorieën

Hoe definieert u uw origine(s)?

**De (alfabetische) lijst bestaat uit de zes nationale origines die het meest voorkomen in België, alsook verschillende continenten.*

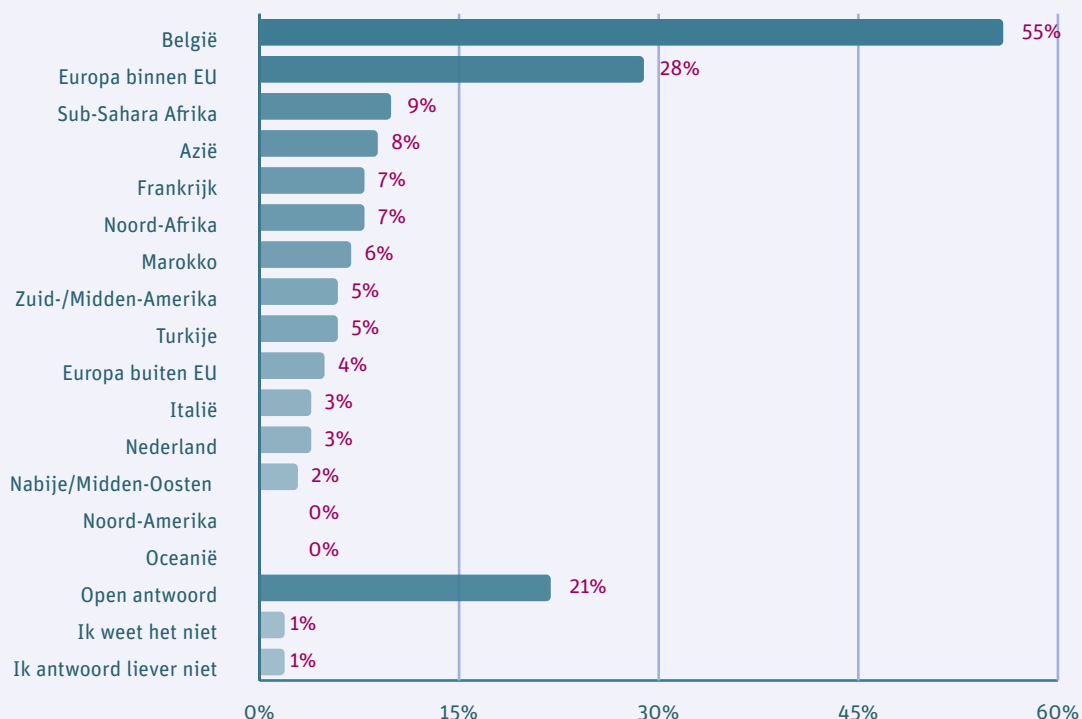
**U kunt maximaal 4 antwoorden selecteren en/of uw eigen antwoord invullen als er geen enkele optie voor u past.*

☐ Azië	☐ Noord-Afrika
☐ België	☐ Noord-Amerika
☐ Europa binnen de Europese Unie	☐ Oceanië
☐ Europa buiten de Europese Unie	☐ Sub-Sahara Afrika
☐ Frankrijk	☐ Turkije
☐ Italië	☐ Zuid-/Midden-Amerika
☐ Marokko	☐ Ik weet het niet
☐ Nabije/Midden-Oosten	☐ Ik identificeer me liever/ook als: _____
☐ Nederland	☐ Ik antwoord liever niet

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

Respondenten konden tot maximaal vier antwoordcategorieën aanduiden. 52% van de respondenten heeft één antwoord aangeduid. 32% heeft twee antwoorden aangeduid, 14% drie antwoorden. **Er zijn heel weinig respondenten die tot vier origines gaan.** In grafiek 1 hieronder presenteren we de verdeling over de verschillende geografische antwoordcategorieën. Het totaal is hier meer dan 100% omdat mensen verschillende antwoorden tegelijk konden aanduiden. **We stellen vast dat 55% van de respondenten 'België' heeft aangeduid.** 'Europa binnen de EU' is de tweede meest voorkomende antwoordcategorie.

Grafiek 1: Verdeling van geografische antwoordcategorieën in de steekproef (N=370)

Men mocht meerdere antwoorden aanduiden, dus de som van bovenstaande percentages is meer dan 100%.

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

'België' en 'Europa binnen de EU' werden vaak samen aangeduid: 27% van de mensen die België heeft aangeduid, heeft ook 'Europa binnen de EU' aangeduid. Dit kan enerzijds gaan over mensen van Belgische origine die zich ook met Europa (als bredere categorie) identificeren, maar anderzijds ook over mensen met origines in België én een ander EU-land. Ook 'België' en de open categorie komen vaak samen voor: 23% van de mensen die 'België' heeft aangeduid, heeft ook de open categorie aangeduid. Uit de analyse van deze open antwoorden blijkt dat het hier vaak om mensen gaat die aangeven origines te hebben in België én een specifiek ander land dat niet in de lijst staat.

In totaal werd de open categorie 76 keer aangeduid, waarvan 66 keer door mensen die ook al een andere categorie aangeduid hadden. Uit de analyse van deze open antwoorden blijkt dat een deel terug te brengen is tot categorieën die ook in de meerkeuzelijst stonden. Soms werd in de open antwoorden een combinatie aangegeven van een van de categorieën in de lijst en een andere origine die niet in de lijst was opgenomen.

In de open antwoorden werd veel verwezen naar een specifiek land dat niet opgenomen was in de lijst. Dit wijst erop dat veel mensen hun origines definiëren aan de hand van een **specifiek land**. We zien een gelijkenis met de zelfdefiniëring van de **deelnemers aan de focusgroepen**, van wie de meesten hun origines definieerden in termen van hun **nationaliteit(en) of land van herkomst**, soms in combinatie met andere elementen.

Een aantal open antwoorden in de enquête verwees naar termen die niet in de lijst waren opgenomen maar die wel in de lijst van de (latere) zelfdefiniërvraag op basis van **etnisch-culturele** antwoordcategorieën stonden, zoals Berbers, Joods, Roma, zwart.

Een aantal antwoorden verwezen naar een alternatief, zoals 'mens' of 'wereldburger' zijn. Die groep leek zich dus niet in een bepaalde categorie te willen plaatsen. Tot slot verwezen sommige antwoorden ook naar andere regio's in de wereld of naar specifieke regio's van België.

6.3.3. Zelfdefiniërvraag met etnisch-culturele antwoordcategorieën

De tweede zelfdefiniërvraag in de enquête was iets anders geformuleerd en bood ook **een andere lijst antwoordcategorieën aan, gebaseerd op etnisch-culturele elementen** (zie kader 2). In het vervolg van dit rapport zullen we dit de ‘etnisch-culturele zelfdefiniërvraag’ noemen. De lijst is **gebaseerd op de input uit de focusgroepen, de expertinterviews en het literatuuronderzoek met goede praktijken uit andere landen**. Hieruit bleek onder andere dat het belangrijk is om aparte categorieën te voorzien voor ‘Roma’ en ‘woonwagenbewoners’ omdat dit over twee verschillende groepen gaat. Bovendien bleek dat personen van Joodse afkomst een belangrijke groep zijn om op te nemen in deze studie. Er bestaan immers weinig gegevens over de discriminatie die deze groep ervaart, maar er leeft mogelijk een grote angst om zich als ‘Joods’ te definiëren.⁷⁷ Uit de focusgroepen bleek dat het belangrijk is de antwoordcategorie apart op te nemen in de zelfdefiniërvraag, omdat het een afkomst is die de origine van mensen mee definieert naast (bijvoorbeeld) hun nationaliteit.

77 European Union Agency for Fundamental Rights, (2018), [Experiences and perceptions of antisemitism - Second survey on discrimination and hate crime against Jews in the EU](#), p.7.

Kader 2: Zelfdefiniërvraag met etnisch-culturele antwoordcategorieën

Tot welke van deze groepen behoort u?

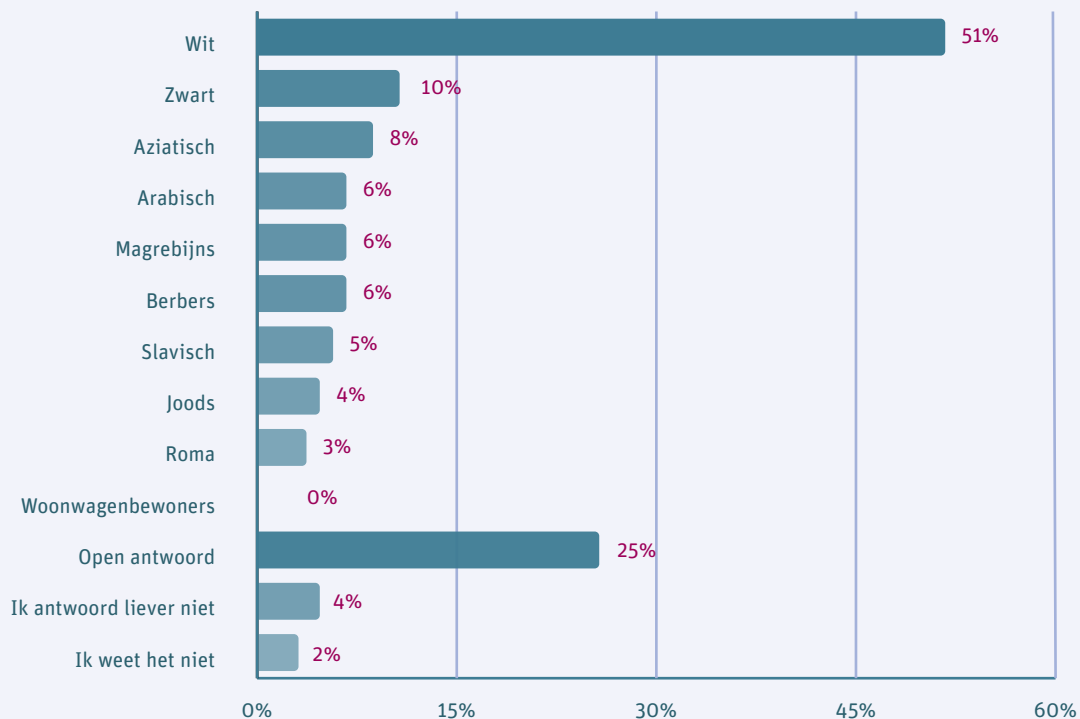
**U kunt maximaal 4 antwoorden selecteren en/of uw eigen antwoord invullen als er geen enkele optie voor u past.*

☐ Arabisch	☐ Wit
☐ Aziatisch	☐ Woonwagenbewoners
☐ Berbers	☐ Zwart
☐ Joods	☐ Ik weet het niet
☐ Maghrebijns	☐ Ik identificeer me liever/ook als: _____
☐ Roma	☐ Ik antwoord liever niet
☐ Slavisch	

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

In grafiek 2 hieronder presenteren we de verdeling over de verschillende etnisch-culturele antwoordcategorieën. We zien dat 51% van de respondenten 'wit' heeft aangeduid. Het open antwoord is de tweede meest voorkomende antwoordcategorie.

Grafiek 2: Verdeling van etnisch-culturele antwoordcategorieën in de steekproef (N=370)

Men mocht meerdere antwoorden aanduiden, dus de som van bovenstaande percentages is meer dan 100%.

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

76,5% van de respondenten heeft slechts één antwoord aangeduid bij deze vraag. Dit is aanzienlijk meer dan bij de geografische antwoordcategorieën. De meest voorkomende combinaties zijn:

- > 'Wit' + 'open categorie'
- > 'Wit' + 'Slavisch'
- > 'Zwart' + 'open categorie'
- > 'Aziatisch' + 'open categorie'
- > 'Arabisch' + 'Berbers' + 'Maghrebijns'

Ook uit andere analyses van deze vraag blijkt er een **grote overlap te zijn tussen deze laatste drie antwoordcategorieën**. We zien bijvoorbeeld dat van de personen die ‘Maghrebijns’ aanduiden, 52% ook ‘Arabisch’ aanduidde en 48% ook ‘Berbers’. Van de personen die ‘Berbers’ aanduidde, duidde 50% ook ‘Maghrebijns’ aan. Ook van de personen die ‘Arabisch’ aanduidde, duidde 50% ‘Maghrebijns’ aan. Hier stelt zich dus de vraag of het nodig is om alle drie de categorieën op te nemen in de lijst of dat we deze misschien zouden kunnen vereenvoudigen door één van de drie weg te laten. De personen die deelnamen aan de focusgroepen en die van Noord-Afrikaanse origine waren, definieerden hun origine eerder aan de hand van een nationaliteit of land van origine dan aan de hand van deze verschillende termen.

In de **open antwoorden** bij deze vraag werd er veel verwezen naar **termen die niet in de lijst waren opgenomen maar wel in de lijst van de geografische zelfdefiniëringsvraag**, zoals ‘Belgisch’ of ‘Europeaan’, soms in combinatie met een andere term.

Een deel van de open antwoorden verwees naar **‘gemengd’** (18 personen in totaal). In het Frans werd bijna steeds ‘métisse’ gebruikt, in het Nederlands ‘gemengd’ of ‘mixed’. Dit lijkt erop te wijzen dat mensen het niet altijd voldoende vinden om twee antwoordcategorieën aan te duiden (bijvoorbeeld ‘zwart’ + ‘wit’) als ze hun gemengde origines willen weergeven.

Sommige antwoorden verwezen naar andere regio’s in de wereld die niet opgenomen zijn in de lijst, zoals ‘Latijns-Amerika’ en ‘Mediterraans’. Elf antwoorden verwezen naar een ander discriminatiecriterium, waaronder drie antwoorden die ‘moslim’ vermeldden.

6.3.4. Vergelijking tussen de geografische en etnisch-culturele antwoordcategorieën

Om beter de geschiktheid van deze zelfdefiniëringsvragen en antwoordcategorieën te begrijpen, **legden we beide vragen naast elkaar en analyseerden we de antwoordpatronen**. In tabel 1 zien we hoeveel procent van de personen die een bepaalde geografische antwoordcategorie aanduidde, vervolgens een bepaalde etnisch-culturele antwoordcategorie aanduidde. Voor de leesbaarheid presenteert deze tabel slechts een selectie van de verschillende antwoordcategorieën (de volledige tabel is beschikbaar op [deze webpagina](#)).

We stellen vast dat er een grote overlap is tussen mensen die ‘Noord-Afrika’ geantwoord hebben bij de vraag met geografische antwoordcategorieën enerzijds en mensen die ‘Maghrebijns’, ‘Berbers’ of ‘Arabisch’ geantwoord hebben bij de vraag met etnisch-culturele antwoordcategorieën anderzijds. We kunnen vaststellen dat **‘Maghrebijns’ de grootste overlap heeft met ‘Noord-Afrika’**. Daarnaast stellen we vast dat 89% van de mensen die bij de vraag met geografische categorieën **‘Sub-Sahara Afrika’** antwoordde, **‘zwart’** antwoordde bij de vraag met etnisch-culturele categorieën. We zien ook een grote overlap tussen ‘België’ en ‘wit’ en tussen ‘Azië’ en ‘Aziatisch’.

Van diegenen die **‘Zuid-/Midden-Amerika’** aanduiden bij de geografische zelfdefiniëringsvraag, zien we dat 58% de open categorie aanduidde bij de etnisch-culturele zelfdefiniëringsvraag, wat opvallend veel is (zie tabel 1). Dit kan er mogelijk op wijzen dat ze zich **niet in één van de voorgestelde etnisch-culturele categorieën konden vinden**. Dit wordt bevestigd door de analyse van de open antwoorden, waar ‘Latijns-Amerikaans’ meerdere malen voorkwam. De identificatie met Latijns-Amerika was ook in één van de focusgroepen al naar boven gekomen.

Ook bij de personen die ‘Nabije/Midden-Oosten’ of **‘Turkije’** antwoordden in de geografische zelfdefiniëringsvraag zien we een eerder opvallend patroon bij de etnisch-culturele zelfdefiniëringsvraag. Van de 19 respondenten die ‘Turkije’ als geografische origine antwoordden, **weigerde 26% te antwoorden bij de etnisch-culturele zelfdefiniëringsvraag**. We moeten hier voorzichtig zijn met de interpretatie omdat het over een kleine groep gaat, maar dit kan er mogelijk op wijzen dat mensen van Turkse origine zich moeilijk konden vinden in één van de voorgestelde etnisch-culturele antwoordcategorieën. We hebben bij het opstellen van de vragenlijst ervoor gekozen zo weinig mogelijk geografische categorieën te gebruiken bij de zelfdefiniëringsvraag met etnisch-culturele antwoordcategorieën om de twee niet te mengen. Vandaar hebben we beslist ‘Turks’ niet mee te nemen bij de etnisch-culturele zelfdefiniëringsvraag. **De analyse leert ons dat het opportuun kan zijn geografische en etnisch-culturele categorieën te mengen in de antwoordmogelijkheden**.

Tabel 1: Vergelijking tussen geografische antwoordcategorieën en etnisch-culturele antwoordcategorieën

Etnisch-culturele antwoordcategorieën	Geografische antwoordcategorieën				
	Noord-Afrika (n=25)	Sub-Sahara Afrika (n=35)	Zuid-/Midden-Amerika (n=19)	Nabije/Midden-Oosten (n=6)	Turkije (n=19)
Arabisch	32%	0%	0%	50%	0%
Aziatisch	0%	0%	5%	17%	47%
Berbers	44%	0%	0%	0%	0%
Maghrebijns	64%	0%	0%	0%	0%
Zwart	4%	89%	5%	0%	0%
Open antwoord	32%	31%	58%	0%	32%
Ik antwoord liever niet	0%	0%	0%	0%	26%
Ik weet het niet	0%	0%	5%	33%	5%

Voor de leesbaarheid bevat deze tabel maar een selectie van alle originegroepen. Voor de volledige tabel zie [deze webpagina](#).

Bovenstaande tabel moet *per kolom* gelezen worden. Bijvoorbeeld: van de personen die 'Noord-Afrika' hebben aangeduid op de vraag naar geografische origines, heeft 32% 'Arabisch' aangeduid bij de vraag naar etnisch-culturele origines, heeft 0% 'Aziatisch' aangeduid, etc.

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

6.3.5. Open vraag naar origines

De derde zelfdefiniërvraag in de enquête was een **vrijblijvende open vraag naar origines** (zie kader 3). Deze werd door 302 mensen ingevuld en dus door 68 mensen niet. Van de 15 personen die geweigerd hebben om één of beide van de voorgaande zelfdefiniërvragen te beantwoorden, zijn er zeven personen die wél de open vraag hebben ingevuld.

Kader 3: Zelfdefiniërvraag met open antwoord

Hoe definieert u zelf gewoonlijk uw origine(s)? _____

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

Het grootste deel van de antwoorden verwees naar **geografische categorieën**, waarbij vooral 'Belgisch' vaak (86 keer) gebruikt werd. Daarnaast kwamen ook 'Europeaan' (13 keer), 'Marokkaans' (12 keer) en 'Turks' (9 keer) vaak voor. Vaak wordt 'Belgisch' gecombineerd met een andere origine. In totaal werd er 59 keer een specifiek land genoemd dat niet voorkwam in de meerkeuzelijsten van de voorgaande vragen. Zoals ook reeds uit de resultaten van de focusgroepen bleek, lijken de **geografische origines dus een vrij courante manier om zichzelf te definiëren**.

26 antwoorden waren terug te brengen tot de **eerder voorgestelde etnische-culturele categorieën**. Het meest voorkomende was wit (13 keer). Maar ook volgende etnisch-culturele categorieën werden aangehaald: Joods, Roma, zwart, Berbers, Maghrebijns en Slavisch.

Sommige antwoorden verwezen wederom naar **regio's in de wereld** die niet als dusdanig opgenomen waren in de lijsten van voorgaande vragen, zoals 'Latijns-Amerika' en 'Afrika'. Een aantal antwoorden verwees bovendien naar een **specifieke regio van België**, zoals bijvoorbeeld 'Vlaams', 'Brussels' of 'Waaals', of naar provincies of steden. Enkele antwoorden verwezen naar een ander discriminatiecriterium zoals 'sociale origine', bijvoorbeeld 'witte Belgische middenklasse'. Ten slotte waren er zes personen die aangaven dat ze zich niet op deze manier willen of kunnen definiëren.

Het is belangrijk op te merken dat **de plaats van de vraag in de enquête** belangrijk is. Hier kozen we ervoor om deze vraag te plaatsen na twee zelfdefiniërvragen waarin verschillende antwoordcategorieën werden voorgesteld om de acceptatie van deze verschillende categorisaties te testen zonder voorafgaande reflectie. Deze keuze zorgt waarschijnlijk **voor een vertekening**: de antwoorden van deelnemers op de open vraag over zelfdefiniëring kunnen beïnvloed worden door de vooraf voorgestelde antwoordcategorieën. De tegenovergestelde keuze zou dus ook interessant kunnen zijn: deelnemers eerst hun origine vrij laten definiëren voordat ze vragen met categorieën beantwoorden.

6.3.6. De vraag naar heterozelfperceptie vergeleken met de zelfdefiniërvragen

Vervolgens vroegen we in de enquête aan de respondenten hoe ze denken dat ze door anderen gezien worden (zie kader 4). Dit wordt ‘heterozelfperceptie’ genoemd. De voorgestelde antwoordcategorieën bij deze vraag waren dezelfde als bij de zelfdefiniërvraag met etnisch-culturele antwoordcategorieën om zo beide vragen te kunnen vergelijken. We kozen voor de **etnisch-culturele antwoordcategorieën** omdat deze **meer verbonden zijn met zichtbare kenmerken die vaak de bron zijn van discriminatie**. De beide types antwoordcategorieën testen bij een heterozelfperceptie-vraag zou de vragenlijst helaas te lang hebben gemaakt.

Kader 4: Heterozelfperceptie-vraag

In deze vraag houden we rekening met hoe u denkt dat u door anderen wordt gezien, zelfs als het niet overeenkomt met hoe u zichzelf definieert. Discriminatie is namelijk vaak gebaseerd op hoe een persoon door anderen wordt gezien.

Hoe denkt u dat anderen u zien?

**U kunt maximaal 4 antwoorden selecteren en/of uw eigen antwoorden invullen als er geen enkele optie voor u past*

☐ Arabisch	☐ Wit
☐ Aziatisch	☐ Woonwagenbewoners
☐ Berbers	☐ Zwart
☐ Joods	☐ Ik weet het niet
☐ Maghrebijns	☐ Ik identificeer me liever/ook als: _____
☐ Roma	☐ Ik antwoord liever niet
☐ Slavisch	

Bron: ‘Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?’ Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

Op de heterozelfperceptie-vraag heeft **73% van de respondenten slechts één antwoord aangeduid**. Dit is vergelijkbaar met de etnisch-culturele zelfdefiniërvraag en een groter aandeel dan bij de geografische zelfdefiniërvraag. Wat opvalt uit de analyse van de open antwoorden bij de heterozelfperceptie-vraag is dat acht personen aangaven door anderen gezien te worden als ‘moslim’.

Voor bepaalde antwoordcategorieën zien we een **grote overlap tussen de antwoorden op beide vragen** (zie tabel 2). Van de personen die zichzelf als **‘Zwart’** definieerden, gaf 92% aan ook als ‘Zwart’ gezien te worden door anderen. We zien eveneens grote overlap tussen de twee vragen voor de categorieën **‘Wit’** (83%), **‘Arabisch’** (75%) en **‘Aziatisch’** (66%).

Voor andere antwoordcategorieën zien we dan weer een **heel lage overlap**. Van de mensen die zichzelf als **‘Berbers’** definieerden, gaf maar 18% aan door anderen als ‘Berbers’ gezien te worden. 68% van hen gaf aan als ‘Maghrebijns’ gezien te worden, en 68% zei als ‘Arabisch’ gezien te worden. ‘Berbers’ blijkt dus een categorie te zijn waarmee mensen hun eigen origine wel definiëren, maar waaraan ze niet gelinkt worden door anderen. Bij mensen die zeiden **‘Joods’** te zijn, gaf slechts 31% aan gezien te worden als ‘Joods’. 69% van hen gaf aan gezien te worden als ‘Wit’ en 23% als ‘Maghrebijns’.

Tabel 2: Vergelijking tussen etnisch-culturele zelfdefiniëring en heterozelfperceptie

Perceptie door anderen	Zelfdefiniëring met etnisch-culturele antwoordcategorieën					
	Arabisch (n=24)	Aziatisch (n=29)	Berbers (n=22)	Wit (n=188)	Joods (n=13)	Zwart (n=38)
Arabisch	75%	7%	68%	3%	8%	3%
Aziatisch	0%	66%	0%	2%	0%	3%
Berbers	8%	0%	18%	2%	8%	3%
Wit	12%	10%	9%	83%	69%	3%
Joods	0%	0%	0%	3%	31%	0%
Maghrebijns	54%	10%	68%	4%	23%	3%
Zwart	0%	7%	0%	3%	0%	92%
Open antwoord	17%	34%	27%	13%	8%	21%

Voor de leesbaarheid bevat deze tabel maar een selectie van alle originegroepen. Voor de volledige tabel zie [deze webpagina](#).

Bovenstaande tabel moet *per kolom* gelezen worden. Bijvoorbeeld: van de personen die 'Arabisch' hebben aangeduid op de zelfdefiniërvraag naar etnisch-culturele origines, heeft 75% 'Arabisch' aangeduid bij de vraag naar heterozelfperceptie, heeft 0% 'Aziatisch' aangeduid, etc.

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?', Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

6.3.7. Ervaringen van discriminatie en zelfdefiniërvragen

Vervolgens peilden we naar ervaringen van discriminatie op basis van origine (zie kader 5). We merken op dat in de evaluatievragen van de enquête verschillende respondenten kritisch waren over de manier waarop deze vraag gesteld werd. Deze vraag zou immers suggereren dat witte mensen niet gediscrimineerd kunnen worden op basis van hun origine. We stellen in deze vraag echter dat discriminatie **vaak** wordt ervaren door mensen die gezien worden als niet-wit, niet-Belgisch of van buitenlandse origine, zoals ook bevestigd wordt door de literatuur. **We sluiten bij de formulering van de vraag dus niet uit dat witte mensen ook gediscrimineerd kunnen worden op basis van hun origine.** Deze formulering is geïnspireerd op de Duitse nationale monitoring van discriminatie en racisme (NaDiRa)⁷⁸. Bovendien werd in de focusgroepen aangegeven dat mensen vaak gediscrimineerd worden omdat ze een niet-witte huidskleur hebben of om hun fysieke kenmerken die gezien worden als 'niet-Belgisch'. Een andere formulering van de vraag zou dit echter nog duidelijker kunnen gemaakt hebben.

78 DeZIM, (2021), [Methodenbericht zur Studie "Rassistische Realitäten"](#)

Kader 5: Vraag naar ervaringen van discriminatie op basis van origine

Gelijkheid is een grondrecht. Helaas zijn sommige mensen het slachtoffer van raciale discriminatie. Discriminatie is het ongelijk of oneerlijk behandelen van een andere persoon op basis van persoonlijke kenmerken. De wet verbiedt onder andere gedragingen die bepaalde personen of groepen van personen viseren op grond van hun nationaliteit, zogenaamd 'ras', huidskleur, afkomst, of nationale of etnische origine.

Discriminatie wordt vaak ervaren door mensen die worden gezien als niet-wit, niet-Belgisch of van buitenlandse origine. Denkt u dat u ooit gediscrimineerd bent op basis van dit soort kenmerken?

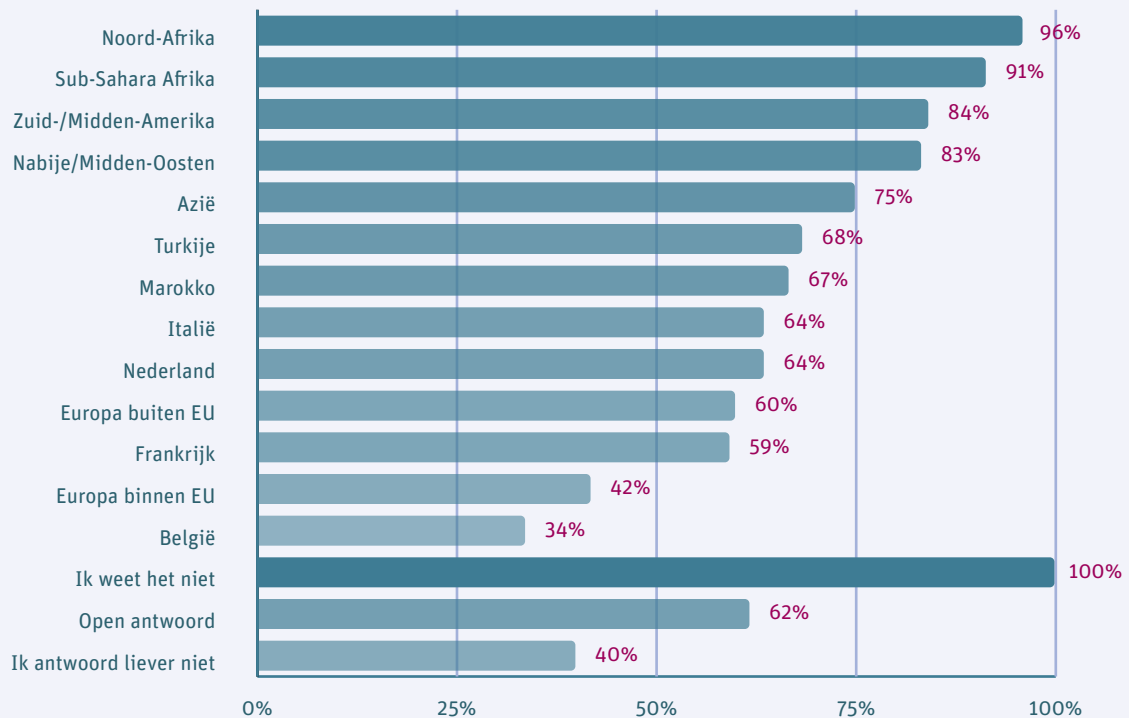
- Ja
- Nee
- Ik weet het niet
- Ik antwoord liever niet

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

Op de vraag "Denkt u dat u ooit gediscrimineerd bent op basis van dit soort kenmerken?" antwoordde **51.4% van de respondenten 'Ja'**, 43% 'Nee' en 4,6% 'Ik weet het niet'. We moeten voorzichtig zijn met het kruisen van deze data met de gerapporteerde origine, want het gaat soms om kleine groepen in onze steekproef. Maar het geeft ons wel een indicatie van welke groepen in onze steekproef vaak geconfronteerd worden met discriminatie.

Als we kijken naar de kruising tussen de antwoorden op geografische categorieën en wie aangaf 'reeds discriminatie ervaren te hebben' (zie grafiek 3), zien we dat een **hoog percentage van de personen die zichzelf definieert als 'Noord-Afrikaans', 'Sub-Sahara Afrikaans', 'Zuid-/Midden-Amerikaans' of 'Nabije/Midden-Oosters' aangaf al discriminatie ervaren te hebben.**

Grafiek 3: Percentage dat aangaf al discriminatie ervaren te hebben volgens geografische antwoordcategorieën (N=190)

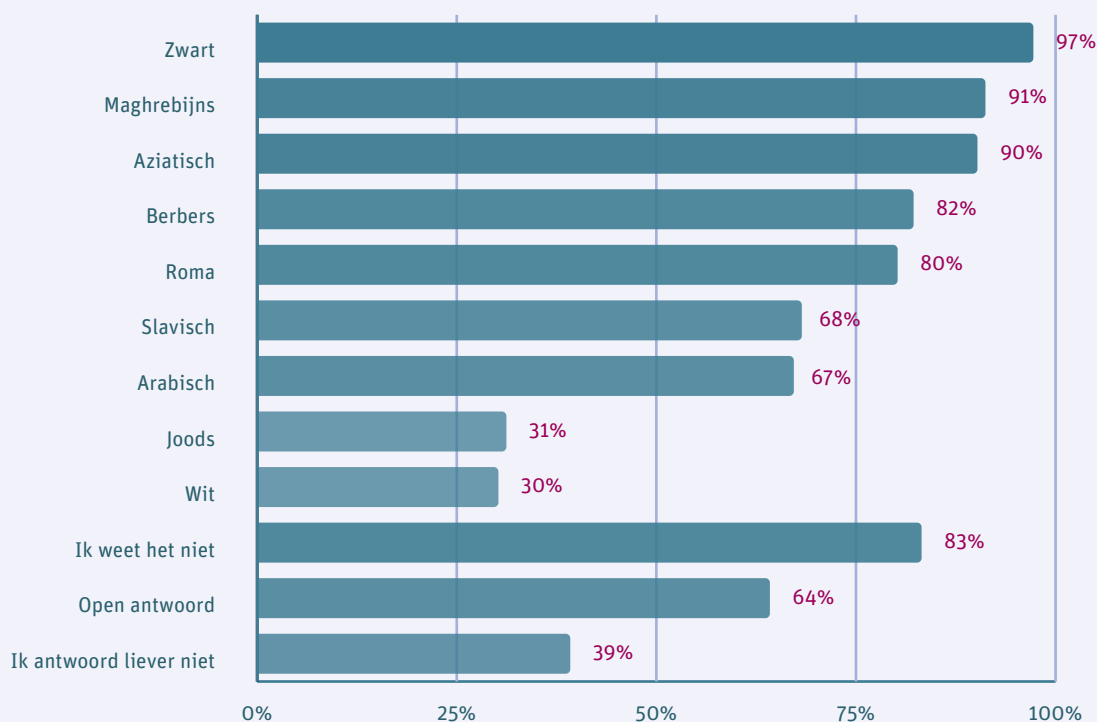
Deze grafiek bevat enkel de percentages van de personen die 'ja' geantwoord hebben op de vraag naar discriminatie-ervaringen (N=190). Voor de volledige tabel met exacte percentages en aantallen voor alle antwoordcategorieën zie [deze webpagina](#).

Let op: sommige subgroepen zijn klein in aantal. Deze percentages moeten dan ook voorzichtig geïnterpreteerd worden.

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

Bij de vergelijking met de etnisch-culturele zelfdefiniërvraag (zie grafiek 4) zien we vooral dat van de **personen die zich definiëren als 'Aziatisch', 'Maghrebijns' of 'Zwart' een groot aandeel aangaf reeds discriminatie ervaren te hebben.**

Grafiek 4: Percentage dat aangaf al discriminatie ervaren te hebben volgens etnisch-culturele antwoordcategorieën (N=190)

Let op: sommige subgroepen zijn klein in aantal. Deze percentages moeten dan ook voorzichtig geïnterpreteerd worden.

Deze grafiek bevat enkel de percentages van de personen die 'ja' geantwoord hebben op de vraag naar discriminatie-ervaringen (N=190). Voor de volledige tabel met exacte percentages en aantallen voor alle antwoordcategorieën zie [deze webpagina](#).

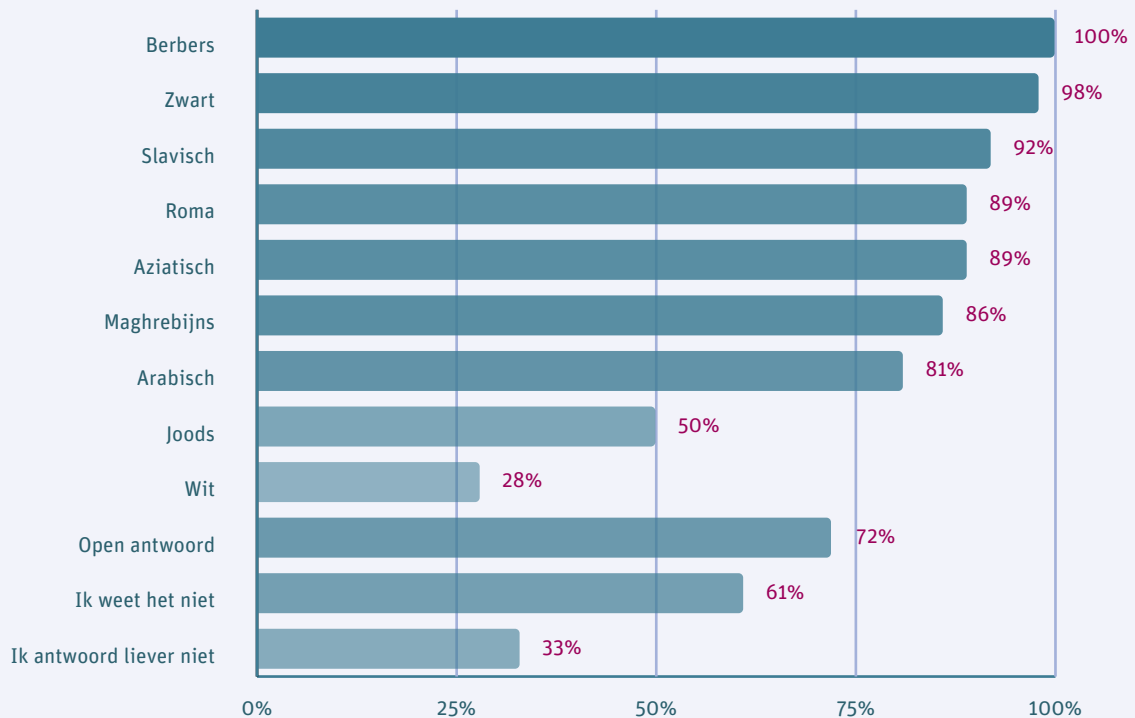
Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

Ten slotte leggen we de heterozelfperceptie-vraag naast de vraag naar ervaringen van discriminatie (zie grafiek 5). Bij de **heterozelfperceptie-vraag** konden mensen aangeven hoe ze denken door anderen gezien te worden. De vergelijking met deze vraag is dus **interessant**, omdat **discriminatie gebaseerd is op hoe anderen ons zien**.

Voor verschillende categorieën van de heterozelfperceptie-vraag blijkt het aandeel van personen die al discriminatie ervaren hebben nog **iets hoger te zijn dan wanneer we uitgaan van de zelfgedefinieerde origine**. Dit is met name het geval voor mensen die denken dat ze als 'Arabisch', 'Berbers', 'zwart', 'Roma' of 'Slavisch' worden gezien.

Voor mensen die **zichzelf definiëren als 'Joods'** lag het percentage dat aangaf discriminatie te ervaren eerder laag (31%); het aandeel is echter een stuk hoger als we kijken naar mensen die **aangaven gezien te worden als 'Joods'** (50%). Het gaat hier vaak om kleine groepen dus we moeten voorzichtig zijn met de interpretatie, maar deze analyses suggereren wel dat **het pertinent kan zijn om de heterozelfperceptie-vraag te gebruiken als het doel is om de groepen die discriminatie ervaren in kaart te brengen**.

Grafiek 5: Percentage dat aangaf al discriminatie ervaren te hebben volgens heterozelfperceptie (N=190)

Deze grafiek bevat enkel de percentages van de personen die 'ja' geantwoord hebben op de vraag naar discriminatie-ervaringen (N=190). Voor de volledige tabel met exacte percentages en aantallen voor alle antwoordcategorieën zie [deze webpagina](#).

Let op: sommige subgroepen zijn klein in aantal. Deze percentages moeten dan ook voorzichtig geïnterpreteerd worden.

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

“*Het kan pertinent zijn om de heterozelfperceptievraag te gebruiken als het doel is om de groepen die discriminatie ervaren in kaart te brengen,*”

6.4 Vergelijking tussen proxy-variabelen en zelfdefiniëring van origine

Eén van de doelen van deze studie is het vergelijken van de zelfdefiniëringmethode voor origine met de proxy-methode zoals die vaak in België gebruikt wordt. Op die manier kunnen we bestuderen wat de verschillen zijn tussen beide methoden, welke verschillende groepen ze in kaart brengen en wat de toegevoegde waarde van de methode van zelfdefiniëring is. In deze sectie zoeken we dus een antwoord op de volgende vragen:

- > Maakt de **zelfdefiniëringmethode** het mogelijk om **groepen te identificeren** die risico lopen gediscrimineerd te worden op basis van zichtbare of etnisch-culturele kenmerken, die met de **proxy-methode niet geïdentificeerd worden**?
- > En omgekeerd: welke groepen die risico lopen gediscrimineerd te worden, worden **niet geïdentificeerd met de zelfdefiniëringmethode** (bijvoorbeeld door onderrapportage), maar **wel met de proxy-methode**?

6.4.1. De proxy-methode voor het meten van origine in onze enquête

Om een vergelijking te kunnen maken tussen de proxy-methode en de zelfdefiniëringmethode, **creëerden we op basis van de enquêtevragen naar (geboorte)nationaliteit een proxy-variabele**. We volgen hiervoor in de mate van het mogelijke⁷⁹ de methode die Statbel hanteert om hun herkomstvariabele te creëren. Voor meer details over de gebruikte methode om deze proxy-variabele te creëren, zie de uitgebreide documentatie [op deze webpagina](#).

We maken voor deze variabele gebruik van de huidige nationaliteit van de respondent, diens geboortenationaliteit, en de geboortenationaliteiten van diens ouders, zoals die door de respondenten werden ingevuld in de enquête. Op deze manier delen we de personen in onze steekproef op in de vier onderstaande categorieën (overeenkomstig de Statbel-categorieën):

1. Niet-Belg
Huidige nationaliteit is niet-Belgisch
2. Belg met buitenlandse origine
Huidige nationaliteit is Belgisch, maar ofwel met niet-Belgische nationaliteit geboren of met één of beide ouders die met een niet-Belgische nationaliteit geboren zijn
3. Belg met Belgische origine
Huidige nationaliteit is Belgisch, én geboren met Belgische nationaliteit, én beide ouders geboren met Belgische nationaliteit
4. Onvoldoende informatie

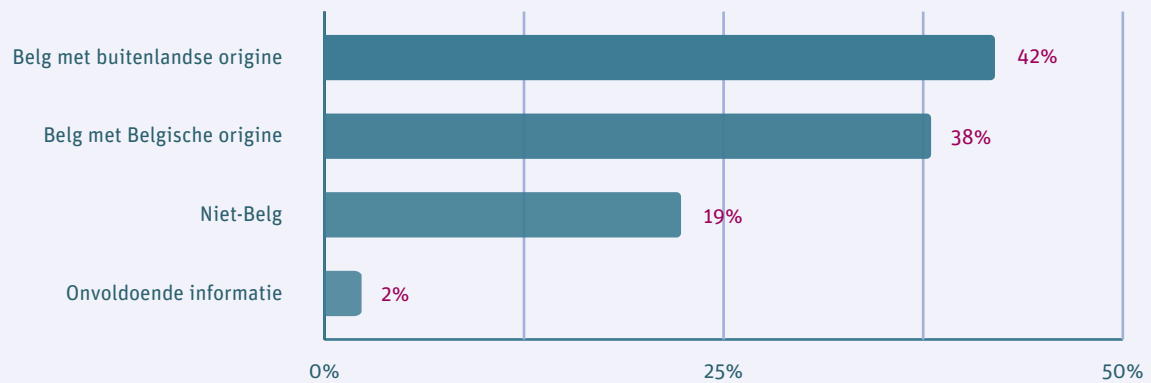
De verdeling van deze vier groepen in onze steekproef ziet er als volgt uit (zie grafiek 6):

⁷⁹ De Statbel-methode hebben we afgeleid uit de beslisbomen in de Excel-bestanden op [deze pagina](#).

Wij wijken op volgende manieren af van deze methode:

- > De Statbel-methode maakt gebruik van administratieve data uit het Rijksregister. Aangezien wij hier niet over beschikken, maken we gebruik van de data die respondenten invulden in de enquête.
- > In plaats van 'eerst geregistreerde nationaliteit' gebruiken we 'geboortenationaliteit'.
- > Indien er sprake is van een dubbele (geboorte)nationaliteit, en één ervan is Belgisch, primeert steeds de Belgische (geboorte)nationaliteit. We hebben geen zicht op de methode die Statbel gebruikt om met dubbele nationaliteiten om te gaan.
- > We onderscheiden expliciet groepen waarvoor er onvoldoende informatie beschikbaar is.

Grafiek 6: Verdeling van de steekproef volgens de proxy-variabele voor origine (N=370)

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

6.4.2. Welke groepen die risico lopen op discriminatie identificeren we niet met een proxy-variabele, maar wel met de zelfdefiniëringmethode?

Voor deze sectie focussen we op de groep die volgens de bovenstaande proxy-variabele behoort tot de categorie 'Belg met Belgische origine'. De onderstaande analyses worden dus enkel voor deze groep gedaan, die **38% uitmaakt van de totale steekproef**. Specifiek bekijken we wie van deze groep een niet-Belgische of niet-witte antwoordcategorie aangaf bij de zelfdefiniëringvragen.

Het doel hiervan is om het volgende na te gaan: wie van de groep die volgens de **proxy-methode** gezien wordt als Belg met Belgische origine – en dus **vermoed wordt minder risico te lopen om gediscrimineerd te worden op basis van hun origine** – behoort volgens de **zelfdefiniëringmethode wél tot een groep die een groter risico heeft om gediscrimineerd te worden**, namelijk de groep die een niet-Belgische of niet-witte antwoordcategorie aangaf?

We beseffen dat we hier de zaken vereenvoudigen en dat de realiteit complexer is. Bovendien willen we hier niet stellen dat personen van Belgische origine of witte personen niet gediscrimineerd kunnen worden omwille van hun origine. Maar uit de dossiers die Unia opende om een melding van discriminatie verder te onderzoeken, als ook uit verschillende wetenschappelijke studies en praktijktesten, blijkt dat vooral personen van niet-Belgische origine of personen met een niet-witte huidskleur in België een groter risico lopen.⁸⁰

We vergelijken eerst de proxy-variabele met de geografische zelfdefiniëringvraag. Om dit te doen hergroeperen we de respondenten in vier groepen op basis van hun antwoordpatronen op deze zelfdefiniëringvraag. Dit is een gesimplificeerde weergave die enkel dient om de vergelijking met de proxyvariabele mogelijk te maken:

- > Personen die enkel 'België' geantwoord hebben en die we zouden kunnen zien als 'personen met **Belgische origines**'.
- > Personen die enkel 'België' én 'Europa binnen de EU' geantwoord hebben. Dit kan twee dingen betekenen: (1) 'Ik definieer mijn origine in België en dus ook in Europa binnen de EU'. (2) 'Ik definieer mijn origine in België en een ander Europees land binnen de EU'. Deze groep beschouwen we hier als 'personen met **Belgische/EU-origines**'.

⁸⁰ Unia (2022), [Jaarverslag](#)
Lippens L., Vermieren S., Baert, S., (2023), [The state of hiring discrimination: A meta-analysis of \(almost\) all recent correspondence experiments](#)
Stad Gent, [Praktijktesten op de private huurmarkt](#)

- > Personen die ‘België’ én één van de andere categorieën hebben geantwoord, die niet ‘Europa binnen de EU’ is. Deze personen zouden we kunnen zien als ‘personen met **gemengde origines**’.
- > Personen die enkel één of meerdere andere origines dan ‘België’ geantwoord hebben. Deze personen zouden we kunnen zien als ‘personen met **niet-Belgische origines**’.

Hoe zijn de respondenten die volgens de proxy-variabele als ‘Belg met Belgische origine’ worden gecategoriseerd, verdeeld over deze vier groepen (zie tabel 3)? 24,5% van deze groep respondenten heeft volgens bovenstaande indeling gemengde origines en 5% heeft buitenlandse origines.

Samengenomen betekent dit dat **29,5% van de mensen die aan de hand van de proxy-variabele beschouwd wordt als ‘Belg met Belgische origine’, aan de hand van een zelfdefiniërvraag gezien wordt als van gemengde of niet-Belgische origine**. Dit is een belangrijke vaststelling: een vrij groot aandeel personen die **door de zelfdefiniërmethode geïdentificeerd worden** als personen die risico lopen om gediscrimineerd te worden, **worden niet geïdentificeerd aan de hand van de proxy-variabele**.

Tabel 3: Zelfdefiniëring volgens geografische categorieën voor de ‘Belgen met Belgische origine’ op basis van de proxy-variabele (N=139)

Geografische origines gegroepeerd	Aantal	Percentage
Hebben enkel België geantwoord = ‘ Belgische origines ’	72	51,8%
Hebben België + EU geantwoord = ‘ Belgische/EU-origines ’	26	18,7%
Hebben Belgisch + iets anders dan EU geantwoord= ‘ Gemengde origines ’	34	24,5%
Hebben enkel iets anders dan Belgisch geantwoord= ‘ Niet-Belgische origines ’	7	5,0%

De percentages in deze tabel zijn berekend op de subgroep van personen die als ‘Belg met Belgische origine’ worden gezien volgens de proxy-variabele (n=139), niet op de volledige steekproef.

Bron: ‘Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?’ Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

“*29,5% van de mensen die aan de hand van de proxy-variabele beschouwd wordt als ‘Belg met Belgische origine’, wordt aan de hand van een zelfdefiniërvraag gezien als van gemengde of niet-Belgische origine,*”

Vervolgens doorlopen we dezelfde oefening voor de etnisch-culturele zelfdefiniërvraag. We hergroeperen de antwoorden op deze zelfdefiniërvraag in de volgende drie categorieën:

- > Personen die enkel **'wit'** geantwoord hebben. Deze personen zouden we kunnen zien als personen die tot een **witte groep behoren**.
- > Personen die 'wit' en een andere origine geantwoord hebben. Deze personen zouden we kunnen zien als personen die tot een **gemengde groep behoren**.
- > Personen die enkel iets anders dan 'wit' geantwoord hebben. Deze personen zouden we kunnen zien als **personen die tot een niet-witte groep behoren**.

We bekijken in tabel 4 de verdeling over deze drie categorieën van de groep respondenten die op basis van de proxy-variabele wordt gecategoriseerd als 'Belg met Belgische origine'. 19% van deze groep heeft op de zelfdefiniërvraag enkel iets anders dan 'wit' geantwoord, terwijl 12% 'wit' én nog een andere categorie heeft geantwoord.

Samengenomen betekent dit dat **31% van de personen die op basis van de proxy-variabele gezien worden als 'Belg met Belgische origine' bij de zelfdefiniërvraag aangaf tot de gemengde of niet-witte groep te behoren**.

Opnieuw, een vrij groot aandeel personen die **door de zelfdefiniërmethode geïdentificeerd worden als personen die risico lopen om gediscrimineerd te worden, die met de proxy-variabele niet geïdentificeerd worden**. Opvallend: dit aandeel is vergelijkbaar met het aandeel dat we zagen bij de andere zelfdefiniërvraag.

Tabel 4: Zelfdefiniëring volgens etnisch-culturele categorieën voor de 'Belgen met Belgische origine' op basis van de proxy-variabele (N=139)

Etnisch-culturele categorieën gegroepeerd	Aantal	Percentage
Enkel 'wit' geantwoord = 'Wit'	94	67,6%
Enkel iets anders dan 'wit' geantwoord = 'Niet-wit'	26	18,7%
'Wit' + andere categorie geantwoord = 'Gemengd'	16	11,5%
Ik wil liever niet antwoorden/ik weet het niet	3	2,2%

De percentages in deze tabel zijn berekend op de subgroep van personen die als 'Belg met Belgische origine' worden gezien volgens de proxy-variabele (n=139), niet op de volledige steekproef.

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

Ten slotte maken we dezelfde oefening voor de heterozelfperceptie-vraag, waarbij we dezelfde indeling gebruiken als bij de etnisch-culturele zelfdefiniërvraag (zie tabel 5). Hieruit blijkt dat **samengenomen 21,6% van de personen die volgens de proxy-variabele gecategoriseerd wordt als 'Belg met Belgische origine', aangaf dat anderen hen zien als behorende tot een niet-witte of gemengde groep**. Dit is duidelijk minder dan bij de zelfdefiniërvragen, maar nog steeds vrij veel.

“*31% van de mensen die aan de hand van de proxy-variabele beschouwd wordt als 'Belg met Belgische origine', wordt aan de hand van een zelfdefiniërvraag gezien als behorend tot een gemengde of niet-witte groep,*”

Tabel 5: Heterozelfperceptie voor de ‘Belgen met Belgische origine’ op basis van de proxy-variabele (N=139)

Heterozelfperceptie gegroepeerd	Aantal	Percentage
Enkel ‘wit’ geantwoord = ‘Wit’	105	75,5%
Enkel iets anders dan ‘wit’ geantwoord = ‘Niet-wit’	17	12,2%
‘Wit’ + andere categorie geantwoord = ‘Gemengd’	13	9,4%
Ik wil liever niet antwoorden/ik weet het niet	4	2,9%

De percentages in deze tabel zijn berekend op de subgroep van personen die als ‘Belg met Belgische origine’ worden gezien volgens de proxy-variabele (n=139), niet op de volledige steekproef.

Bron: ‘Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?’ Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

We kunnen dus concluderen dat **een aanzienlijk deel van de groepen die een verhoogd risico lopen op discriminatie in onze steekproef niet gevat wordt wanneer we de proxy-variabele gebruiken**. Dit kan bijvoorbeeld gaan over mensen wiens origines verder teruggaan dan de ouders, namelijk personen van de derde of vierde generatie. Het kan ook gaan om mensen die gediscrimineerd worden op basis van hun niet-witte huidskleur maar wiens ouders wel de Belgische geboortenationaliteit hebben, bijvoorbeeld omdat ze geadopteerd zijn.

Het kan ook gaan over bepaalde groepen die niet gevat worden door proxies op basis van (geboorte)nationaliteit, zoals **mensen van Joodse afkomst of Roma**. Door de beperkingen van onze steekproef kunnen we de percentages niet zomaar veralgemenen naar de volledige populatie, maar de **resultaten tonen aan dat de zelfdefiniëringsmethode een goede aanvulling zou kunnen zijn op de proxymethode**. We pleiten in onze aanbevelingen dan ook voor verder onderzoek hierover.

6.4.3. Welke groepen die risico lopen op discriminatie identificeren we niet via de zelfdefiniëringsmethode, maar wel met een proxy-variabele?

Vervolgens bekijken we het in de omgekeerde richting: wie wordt aan de hand van de gebruikte zelfdefiniëringsvragen gezien als zijnde van Belgische origine, maar wordt niet beschouwd als ‘Belg met Belgische origine’ aan de hand van de proxy-variabele? Met andere woorden, het doel is om na te gaan **wie volgens de zelfdefiniëringsvragen minder risico loopt om gediscrimineerd te worden op basis van hun origine, maar volgens de proxy-methode wél een groter risico loopt om gediscrimineerd te worden**.

We maken eerst de vergelijking tussen de geografische zelfdefiniëringsvraag en de proxy-variabele. We analyseren hier dus enkel de groep die op basis van deze zelfdefiniëringsvraag gezien zou kunnen worden als ‘personen van Belgische of EU-origine’, omdat ze enkel België of enkel België en ‘Europa binnen de EU’ hebben aangeduid⁸¹.

We bekijken uitsluitend voor deze groep de verdeling over de drie groepen van de proxy-variabele in tabel 6. **Van de personen die op de geografische zelfdefiniëringsvraag hebben aangegeven dat ze van Belgische origine of van Belgisch/EU-origine zijn, wordt er 10% met de proxyvariabele niet beschouwd als ‘Belg met Belgische origine’**. Dit percentage is een stuk lager dan de 30% die we in de omgekeerde richting zagen. We moeten hier wel de kanttekening maken dat het over een klein aantal personen gaat, namelijk 11 respondenten.

81 We maakten hier de keuze om zowel de personen die enkel ‘België’ hebben aangeduid als de personen die enkel ‘België’ en ‘Europa binnen de EU’ hebben aangeduid als vergelijkingscategorie te nemen. Zoals reeds eerder uitgelegd kan het aanduiden van zowel ‘België’ als ‘Europa binnen de EU’ twee dingen betekenen: ofwel definiëren mensen hun origines als Belgisch en dus per definitie ook als Europees, ofwel definiëren ze hun origines als Belgisch en in een ander EU-land dat niet Frankrijk, Nederland of Italië is. Door de constructie van de vraag en de antwoordcategorieën kunnen we dit niet precies achterhalen. We moesten bij deze analyse dus de keuze maken welke (niet-perfecte) categorie we als referentie zouden nemen. We besloten de personen die zowel ‘België’ als ‘Europa binnen de EU’ aanduiden mee te nemen omdat we vermoeden dat deze groep voor een groot deel bestaat uit mensen van Belgische origine die zich ook met de EU identificeren. Maar deze keuze is betwistbaar en dit moet dan ook in het achterhoofd gehouden worden bij de interpretatie van de resultaten.

Tabel 6: Indeling in proxy-groepen voor degenen die enkel ‘België’ (of enkel ‘België’ + ‘Europa binnen de EU’) hebben geantwoord bij de geografische zelfdefiniërvraag (N=109)

Proxyvariabele	Aantal	Percentage
Belg met Belgische origine	98	89,9%
Belg met buitenlandse origine	9	8,3%
Niet-Belg	2	1,8%

De percentages in deze tabel zijn berekend op de subgroep van personen die enkel België of enkel België + Europa binnen de EU hebben geantwoord (n=109), niet op de volledige steekproef.

Bron: ‘Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?’ Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

Vervolgens maken we dezelfde oefening voor de etnisch-culturele zelfdefiniërvraag. We bekijken hier specifiek de personen die bij deze zelfdefiniërvraag enkel ‘wit’ hebben geantwoord en dus minder risico zouden lopen om gediscrimineerd te worden op basis van hun origine. We kijken voor deze groep naar de verdeling over de verschillende groepen van de proxyvariabele (zie tabel 7). We stellen hier vast dat van de personen die zich als ‘wit’ definieerden, 19,4% deel uitmaakt van de groep ‘Belg met buitenlandse origine’ en 12,9% van de groep ‘niet-Belg’ op basis van de proxy-variabele.

Samengenomen wordt 32,3% van de mensen die bij de zelfdefiniërvraag ‘wit’ antwoordde, op basis van de proxyvariabele gecategoriseerd als een persoon van buitenlandse origine.

Dit is dus een vrij groot aandeel personen die vermoedelijk het risico lopen gediscrimineerd te worden, die niet worden geïdentificeerd met de zelfdefiniëringmethode maar wel door de proxy-methode. Dit is een stuk meer dan de 10% op basis van de geografische zelfdefiniërvraag.

Wanneer we echter de personen die volgens de proxy-variabele van buitenlandse origine zijn maar bij de zelfdefiniëring ‘wit’ antwoordden, **meer gedetailleerd gaan opsplitsen** naar hun specifieke **herkomstnationaliteit**, krijgen we een iets ander beeld⁸². Van de 45 personen die zich als ‘wit’ definieerden maar van buitenlandse origine zijn volgens de proxy-variabele, blijkt de grote **meerderheid namelijk van Europese origine** te zijn volgens de proxyvariabele op basis van herkomstnationaliteit. Dit nuanceert enigszins de conclusie in de vorige paragraaf dat een vrij groot aandeel van de personen die meer risico lopen op discriminatie niet geïdentificeerd worden door de zelfdefiniëringmethoden.

“ Een aanzienlijk deel van de groepen die een verhoogd risico lopen op discriminatie in onze steekproef wordt niet gevat wanneer we de proxy-variabele gebruiken „

82 Opnieuw via de Statbel-methode delen we de respondenten die volgens de proxy-variabele worden gezien als ‘Niet-Belg’ en ‘Belg met buitenlandse origine’ meer gedetailleerd op naar hun specifieke herkomstnationaliteit. Op basis van deze meer gedetailleerde proxy-variabele naar herkomstnationaliteit kunnen we vervolgens mensen op een andere manier indelen in groepen, namelijk ‘personen van Belgische origine’, ‘personen van Europese origine’ en ‘personen van niet-Europese origine’. Die laatste groep zijn personen met of zonder de Belgische nationaliteit die origines hebben in een niet-Europees land. Van de mensen die zichzelf als wit definieerden is 67,6% volgens de proxy herkomstnationaliteit van Belgische origine, 28,1% van Europese origine en 4,3% van niet-Europese origine.

Tabel 7: Indeling in proxy-groepen voor degenen die enkel de categorie ‘wit’ hebben geantwoord bij de etnisch-culturele zelfdefiniëringsvraag (N=139)

Proxyvariabele	Aantal	Percentage
Belg met Belgische origine	94	67,6%
Belg met buitenlandse origine	27	19,4%
Niet-Belg	18	12,9%

De percentages in deze tabel zijn berekend op de subgroep van personen die enkel ‘wit’ hebben geantwoord (N=139), niet op de volledige steekproef.

Bron: ‘Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?’ Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

We kunnen concluderen dat **een deel van de groepen die een verhoogd risico lopen op discriminatie in onze steekproef niet gevat wordt door de zelfdefiniëringmethode maar wel door de proxy-methode. Het lijkt echter wel over een kleiner aandeel te gaan dan omgekeerd het geval is.** Het kan bijvoorbeeld onder meer gaan over mensen die zich Belgisch voelen, maar waarvan ofwel hun ouders ofwel zichzelf niet de Belgische (geboorte)nationaliteit hebben. Zoals in het deel ‘3.4 Voor- en nadelen van zelfdefiniëring’ beschreven werd, kunnen er ook andere redenen zijn voor deze onderrapportage. We kunnen deze percentages en conclusies opnieuw niet veralgemenen naar de volledige populatie.

“ *Een deel van de groepen die een verhoogd risico lopen op discriminatie in onze steekproef wordt niet gevat door de zelfdefiniëringmethode maar wel door de proxy-methode. Het lijkt echter wel over een kleiner aandeel te gaan dan omgekeerd het geval is.* „

6.5 Evaluatie en ongemak bij de enquêtevragen

In deze sectie gaan we in op de evaluatie door de respondenten van de verschillende vragen over origine en het ongemak die ze bij deze vragen ervaren. Op het einde van de enquête werd gevraagd om de vragen die eerder in de enquête gesteld werden te evalueren. Het is belangrijk om in gedachten te houden dat deze evaluatievraag door verschillende deelnemers als moeilijk werd ervaren, niet alleen vanwege de vorm, maar ook omdat de vraag aan het einde van de vragenlijst was geplaatst en niet na elke vraag.

In tabel 8 wordt per vraag het percentage van de respondenten weergegeven die zich 'helemaal op hun gemak', 'enigszins op hun gemak', 'eerder ongemakkelijk' of 'zeer ongemakkelijk' voelden bij het beantwoorden van die specifieke vraag. Het valt op dat **de vragen naar nationaliteit en geboortenationaliteit van (groot)ouders het minst ongemak met zich meebrachten**. Maar ook bij de geografische zelfdefiniërvraag was 60% 'helemaal op mijn gemak' en 19,7% 'enigszins op mijn gemak'. Ook de open vraag werd vrij positief geëvalueerd.

Drie vragen werden minder positief geëvalueerd: de etnisch-culturele zelfdefiniërvraag, de heterozelfperceptie-vraag en de vragen naar discriminatie-ervaringen.

Tabel 8: Evaluatie van de verschillende vragen (percentage personen dat een gevoel aanduiden) (N=370)

Vraag	Helemaal op mijn gemak	Enigszins op mijn gemak	Eerder ongemakkelijk	Zeer ongemakkelijk	Ik weet het niet
Zelfdefiniëring geografische origine	60,0%	19,7%	8,4%	4,6%	7,3%
Zelfdefiniëring etnisch-culturele origine	44,9%	20,3%	18,9%	7,8%	8,1%
Open vraag origine	54,6%	24,6%	9,5%	3,8%	7,6%
Heterozelfperceptie	43,5%	24,3%	17,0%	5,9%	9,2%
Discriminatie-ervaringen	41,1%	25,7%	12,2%	8,9%	12,2%
Elementen discriminatie	39,7%	24,3%	13,5%	7,0%	15,4%
Huidige nationaliteit	70,0%	14,3%	4,9%	3,8%	7,0%
Geboortenationaliteit ouders	68,6%	15,1%	4,1%	4,3%	7,8%
Geboortenationaliteit grootouders	67,6%	13,2%	5,9%	4,9%	8,4%

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

Als we gaan kijken naar de antwoordpatronen op de etnisch-culturele zelfdefiniërvraag en de heterozelfperceptie-vraag, dan zien we dat er minder mensen zijn die de heterozelfperceptie-vraag (1,6%) weigerden in te vullen (m.a.w. die 'ik antwoord liever niet' hadden aangeduid) dan mensen die de etnisch-culturele zelfdefiniërvraag weigerden in te vullen (3,5%). Anderzijds werd bij de heterozelfperceptie-vraag het antwoord 'ik weet het niet' vaker aangeduid (6,2% vs. 1,6%). Het is moeilijk te achterhalen of het ongemak veroorzaakt werd door de vraagstelling zelf, de voorgestelde (etnisch-culturele) antwoordcategorieën, of een combinatie van beiden.

Het grootste aandeel mensen dat zich 'zeer ongemakkelijk' voelde, vinden we bij de vraag naar discriminatie-ervaringen (8,9%). Bij deze vraag blijkt dat mensen die aangaven discriminatie te ervaren, zich minder op hun gemak voelen bij de vraag dan mensen die aangaven geen discriminatie te ervaren. Ook in de klankbordgroep en focusgroepen werd aangegeven dat vragen naar origine en zeker vragen naar discriminatie-ervaringen **heel belangrijk zijn maar ook moeilijk kunnen zijn en traumatische ervaringen oproepen**.

Vervolgens vertelden de geraadpleegde personen ons in de open antwoordvelden dat ze zich om verschillende redenen ongemakkelijk voelden bij vragen over hun origines:

- > Omdat deze vragen **wonden openrijten** die verband houden met ervaringen van racisme
- > Omdat ze **niet zeker zijn van hun origine(s)** en/of zichzelf er nooit zoveel vragen hebben over gesteld
- > Omdat **veel origines door elkaar lopen in hun familiegeschiedenis**
- > Omdat **adoptie** niet expliciet in rekening wordt gebracht, wat het begrip van origine enorm compliceert
- > Omdat het moeilijk is om jezelf te definiëren als behorend tot een groep en toch op een andere manier waargenomen te worden: **hun gevoelens komen niet overeen met het beeld dat op hen geprojecteerd wordt**. Iemand kan zich bijvoorbeeld Belg voelen, maar gezien worden als buitenlander, Marokkaan, Afrikaan, moslim, Jood, etc.
- > Omdat **het moeilijk is om de origine te bepalen die anderen op jou projecteren** en die de bron kan zijn van de discriminatie.

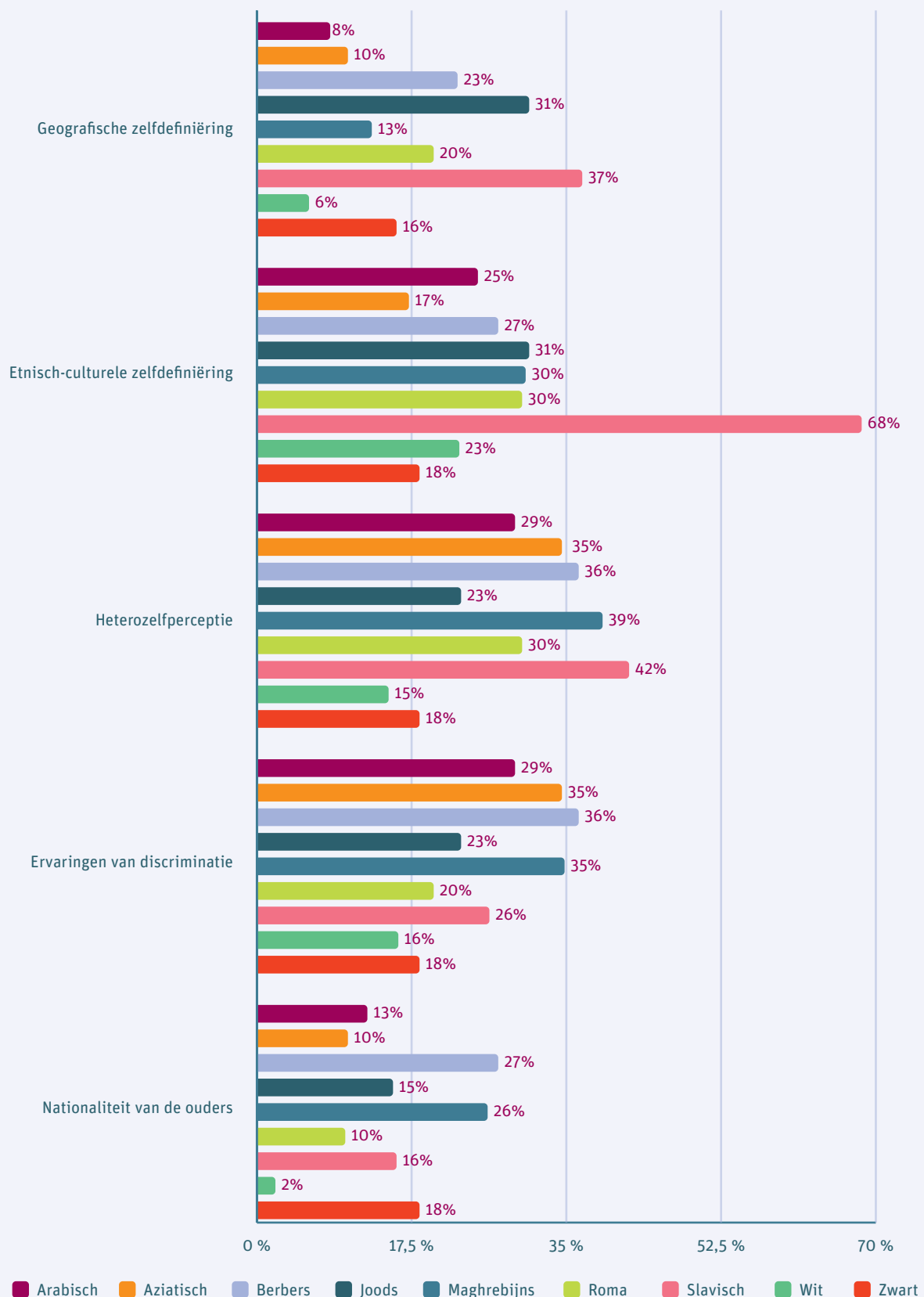
Tot slot bekijken we welk percentage van de respondenten **ongemak ervaart** bij de verschillende vragen in verhouding tot de **(zelfgedefinieerde) etnisch-culturele categorieën** (zie grafiek 7). Het gaat dus om het percentage respondenten die aangaven zich 'zeer ongemakkelijk' of 'eerder ongemakkelijk' te voelen per etnisch-culturele antwoordcategorie.

We stellen vast dat **mensen die aangaven 'zwart' of 'Aziatisch' te zijn relatief minder ongemak rapporteren bij de vraag met etnisch-culturele antwoordcategorieën**. Mensen die zich definieerden als 'wit', ervaren iets meer ongemak dan deze twee categorieën, maar minder dan de meeste andere etnisch-culturele groepen.

Bij de vraag naar **ervaringen van discriminatie** zien we dat een relatief groot aandeel van de personen die zich definiëren als 'Aziatisch', 'Maghrebijns' of 'Berbers' ongemak ervoeren bij de vraag, terwijl bij personen die zichzelf definieerden als 'wit' het kleinste aandeel aangaf zich ongemakkelijk te voelen. Dit ligt in lijn met de eerdere vaststelling dat **respondenten die minder discriminatie ervaren zich ook minder ongemakkelijk voelden bij vragen die hiernaar peilen**.

“ Ook in de klankbordgroep en focusgroepen werd aangegeven dat vragen naar origine en zeker vragen naar discriminatie-ervaringen heel belangrijk zijn maar ook moeilijk kunnen zijn en traumatische ervaringen oproepen, ”

Grafiek 7: Percentage dat ongemak rapporteerde bij de vragen volgens etnisch-culturele antwoordcategorieën

Het percentage dat 'ongemak' rapporteerde = het percentage personen dat 'eerder ongemakkelijk of 'zeer ongemakkelijk' aanduidde.

De percentages zijn telkens berekend op het aantal personen dat zich als van die origine definieerde, dus er zijn personen die in meerdere van deze originegroepen vervat zijn.

Bron: 'Discriminatie en ongelijkheid meten aan de hand van zelfdefiniëring van origine in equality data in België?' Enquête gerealiseerd door Unia, 2023.

7. Zelfdefiniëring: een praktische gids

Deze sectie bevat goede praktijken en praktische tips voor het werken met de methode van zelfdefiniëring voor origine, in drie delen: (1) Goede ethische praktijken, (2) Welke vragen gebruiken? en (3) Welke antwoordcategorieën gebruiken?

Deze goede praktijken zijn niet exhaustief en zeker niet definitief. We concentreren ons hier op de conclusies en output van deze door Unia uitgevoerde studie. De beschreven goede praktijken zijn dus gebaseerd op de resultaten van zowel de literatuurstudie, de interviews, de focusgroepen, de klankbordgroepen en de online enquête. Deze studie vormt echter nog maar een eerste stap in een langer onderzoeksproces naar de implementatie van zelfdefiniëring in België.

De goede praktijken zullen in de toekomst dan ook evolueren, maar we geven hier reeds een aanzet van hoe het beste met zelfdefiniëring van origine gewerkt kan worden in België. Voor meer praktische handvaten bij het meten van origine en andere kenmerken, kan u ook de 'Monitoring van diversiteit: doe het zelf!'-tool van Unia⁸³ raadplegen. Deze tool zal bovendien aangepast en aangevuld worden gebaseerd op de resultaten van deze studie.

Een algemeen principe bij het ontwerpen van de methodologie voor het meten van origine, is dat de **methode aangepast moet zijn en ontworpen moet worden in functie van de precieze meetdoelstellingen**. Op dit moment is het dan ook niet mogelijk om één volledig kant-en-klare methode te ontwikkelen die overal standaard toegepast kan worden. Elke dataverzameling zal andere keuzes vergen afhankelijk van de doelstellingen. Wees in elk geval transparant over de gemaakte keuzes en de gebruikte methodologie.

7.1 Goede ethische praktijken

Bij dataverzameling en -verwerking moet het wetgevend kader (zie deel 4.3 'Het wetgevend kader: de bescherming van gegevens') uiteraard strikt gerespecteerd worden. Daarnaast zijn er een aantal goede ethische praktijken die in overweging genomen moeten worden:

- ✓ Zorg voor een duidelijk omschreven en **legitiem doel**
- ✓ Zorg voor een volledig vrijwillige en geïnformeerde **toestemming** van de respondent
- ✓ Garandeer **anonimiteit** en **vertrouwelijkheid**
- ✓ Creëer **vertrouwen** en denk na over het voorkomen van misbruik van de data
- ✓ Wees **transparant** en toegankelijk in de communicatie
- ✓ Zorg ervoor dat respondenten – ook indien ze instemden met deelname aan de dataverzameling – **bij elke vraag kunnen weigeren om een antwoord te geven** en dat ze op elk moment kunnen besluiten om hun deelname te stoppen
- ✓ Streef naar **participatie** van betrokken groepen bij het ontwikkelen van de dataverzamelingsmethode
- ✓ Denk na over de mogelijke trauma's en emoties die de dataverzameling kan oproepen en voorzie een **'trauma-sensitive approach'**. Concreet kan bijvoorbeeld een **'trigger warning'** en een verwijzing naar beschikbare psychologische hulp aan de vragenlijst toegevoegd worden.

83 eDiv door Unia, [Monitoring van diversiteit : doe het zelf!](#)

7.2 Welke vragen gebruiken?

Wat betreft de keuze voor het soort vraag en het gebruik van de terminologie kunnen de volgende richtlijnen helpen:

- ✓ Gebruik in de formulering van de zelfdefiniërvragen ‘**origines**’ in het meervoud, aangezien mensen meervoudige origines kunnen hebben.
- ✓ Probeer origine en identiteit niet te vermengen in de vraagstelling. Wij opteerden dan ook voor de vraag: “**Hoe definieert u uw origines?**” zonder expliciet over identiteit te praten, want identiteit is veel breder dan origine.
- ✓ Een **heterozelfperceptie-vraag** kan een goede manier zijn om origine te meten wanneer het doel is om discriminatie in kaart te brengen. Deze vraag geeft een beter beeld van hoe mensen door anderen gezien worden, wat vaak de aanleiding is voor discriminatie. Wij opteerden in de enquête voor de vraag: “**Hoe denkt u dat anderen u zien?**” gevolgd door etnisch-culturele antwoordcategorieën. Dezelfde vraag zou ook gesteld kunnen worden met meer geografische antwoordcategorieën of een mix van beide. Uit de resultaten van deze enquête bleek dat respondenten deze vraag niet makkelijk vonden. Houd hier dus rekening mee.
- ✓ Een andere gepaste vraag kan zijn of iemand het gevoel heeft tot een gediscrimineerde minderheid te behoren, zoals “**Denk je dat je tot een minderheid behoort die het risico loopt op raciale of etnische discriminatie? Zo ja, welke?**”
- ✓ **Overweeg vragen die focussen op de ervaring van discriminatie gelinkt aan origine.** Verschillende experts raadden aan om vragen te vermijden die te confronterend zijn op het vlak van identiteit, waarbij de persoon geconfronteerd wordt met een existentiële vraag “wie ben ik?”. Focus in plaats daarvan op de werkelijke of vermeende origine die een bron van discriminatie is geweest. We concludeerden dat de formulering van onze enquêtevraag niet ideaal was (zie deel 6.3.7). We stellen daarom een formulering voor zoals “**Bent u ooit gediscrimineerd op basis van uw origine? Zo ja, welke?**”. Het is echter cruciaal om rekening te houden met het mogelijke trauma dat deze vragen oproepen bij mensen die het slachtoffer zijn geweest van racisme of discriminatie. Dit soort vragen kan een zeker ongemak veroorzaken, maar het blijft een optie die meer focust op de origine in de context van discriminatie dan de identiteit van de persoon.
- ✓ Overweeg om – afhankelijk van de doelstellingen - ook vragen te stellen naar (discriminatie-ervaringen op basis van) andere persoonskenmerken zoals gender(identiteit)⁸⁴, handicap⁸⁵, leeftijd, sociale origine en religie of levensbeschouwelijke tekens. Denk op voorhand na welke **intersectionele analyses** belangrijk en noodzakelijk zijn en pas de vragenlijst op basis daarvan aan. Voor meer informatie over intersectionaliteit in equality data: zie hoofdstuk 5 in het rapport ‘**Improving Equality Data Collection in Belgium**’ van Unia⁸⁶.

84 Motmans, J., Burgwal, A. en Dierickx, M. (2020), Adviesnota: Het meten van genderidentiteit in kwantitatief onderzoek, Transgender Infopunt.

85 Unia, *Improving Equality Data Collection in Belgium II: Eindrapport*

86 Unia (2021), *Improving equality data collection in Belgium*

7.3 Welke antwoordcategorieën gebruiken?

De antwoordcategorieën moeten relevant en gepast zijn, en kunnen variëren afhankelijk van het doel van de meting: is er een bepaald publiek of een bepaalde terminologie waarmee in deze context rekening moet worden gehouden? Zijn er sterke collectieve identiteiten die niet over het hoofd mogen worden gezien? Om daarachter te komen: **raadpleeg het betrokken publiek en werk met hen samen**. Hoe dichter de lijst met antwoordcategorieën bij de collectieve identiteiten van de ondervraagden ligt, hoe hoger het responspercentage en hoe betrouwbaarder de gegevens.

We formuleren hier enkele richtlijnen:

- ✓ Bied de mogelijkheid om **meerdere antwoordcategorieën/origines** aan te duiden. In onze enquête lieten we maximaal vier antwoorden toe. We stellen vast dat heel weinig mensen vier antwoorden aanduiden. Aangezien meervoudige antwoorden de analyse en interpretatie bemoeilijken, **kan dus ook maximaal drie antwoordcategorieën voldoende zijn**. Uit zowel onze focusgroepen als enquête bleek echter dat twee onvoldoende is.
- ✓ Laat altijd de mogelijkheid voor **een open antwoord**. Let wel op met de terminologie van de open antwoordcategorie en gebruik niet zomaar 'andere'. 'Andere' kan een negatieve bijklank hebben en het gevoel oproepen gezien te worden als 'de andere' of afwijkend van de norm. Een goede optie voor de formulering van de open antwoordcategorie is: 'ik definieer me liever/ook als...'
- ✓ **Bied de mogelijkheid aan om 'ik weet het niet' te antwoorden**. Eventueel in combinatie met een andere optie, alhoewel dit de analyses bemoeilijkt. Het gaat immers om een moeilijke vraag waar mensen niet altijd een pasklaar antwoord op hebben.
- ✓ **Orden de antwoordcategorieën alfabetisch**. Indien niet, kan het een bepaalde 'hiërarchie' suggereren waarbij 'België' vaak bovenaan staat. 'Belgisch' kan dan als waardevoller worden beschouwd dan een andere origine lager op de lijst.
- ✓ De **geografische antwoordcategorieën** zoals 'België' lijken een vrij courante en geaccepteerde manier waarop mensen hun eigen origines spontaan beschrijven en zijn dan ook belangrijk om mee te nemen. Vele open antwoorden in deze studie verwijzen naar **een specifiek land** dat niet opgenomen was in de lijst. Afhankelijk van het doelpubliek kan de introductie van een specifiek land relevant zijn.
 - › Overweeg om de volgende nationale origines op te nemen gezien hun aanzienlijke aanwezigheid in de Belgische bevolking: Belgisch, Nederlands, Frans, Italiaans, Marokkaans en Turks. Afhankelijk van de precieze context en doelstellingen kunnen ook andere nationale origines relevant zijn.
 - › Bij de geografische antwoordcategorieën kan het aan te raden zijn om de **verschillende categorieën 'mutueel exclusief' te maken**. Zorg er met andere woorden voor dat er categorieën niet ook binnen andere categorieën vallen. Dit was in onze enquête het geval met 'België' en 'Europa binnen de EU' en bemoeilijkte de analyses. Een oplossing zou kunnen zijn om bijvoorbeeld de categorie te benoemen als 'een EU-land met uitzondering van België, Frankrijk, Nederland en Italië'.

- ✓ Wat betreft **etnisch-culturele antwoordcategorieën**:
 - > De meeste mensen lijken het meest op hun gemak te zijn bij de geografische origine-vraag, en relatief minder bij de etnisch-culturele vraag. Hoewel we geen duidelijk zicht hebben op de precieze redenen hiervoor, is het belangrijk **voorzichtig om te springen met het gebruik van etnisch-culturele antwoordcategorieën** en daarbij steeds de doelstellingen voor ogen te houden.
 - > **Neem etnisch-culturele categorieën op die niet gekoppeld zijn aan nationaliteit zoals 'Joods', 'Roma', 'woonwagenbewoner', enz.** Deze bleken te ontbreken als we enkel geografische origines gebruiken. Hoewel de geraadpleegde Roma veel subtiliteiten qua zelfdefiniëring naar voren brachten, lijkt de term 'Roma' een overkoepelende term te zijn.
 - > **Wees aandachtig voor grote overlap tussen bepaalde categorieën** die de analyse kunnen bemoeilijken. Bij de etnisch-culturele antwoordcategorieën bleek er bijvoorbeeld een grote overlap te zijn tussen deze drie categorieën: 'Arabisch', 'Berbers' en 'Maghrebijns'.
 - > In de door ons gebruikte vraag met etnisch-culturele antwoordcategorieën ontbraken voornamelijk de geografische categorieën 'Latijns-Amerika' en 'Turks'. Deze kunnen eventueel toegevoegd worden aan de lijst met etnisch-culturele antwoordcategorieën.
 - > Overweeg eerder **regionale categorieën** zoals 'Slavisch'.
 - > Overweeg **categorieën die verwijzen naar huidskleur** zoals 'Zwart' en 'Wit' omdat ze het mogelijk maken om fysieke markers te identificeren die vaak een bron van discriminatie zijn.
 - > De categorie 'zigeuner' die deel uitmaakt van de '*European Standard Classification of Cultural and Ethnic Groups*' wordt als ongepast en pejoratief beschouwd.
- ✓ Het kan pertinent zijn om **etnisch-culturele antwoordcategorieën en geografische categorieën te mengen** in éénzelfde vraag. Wanneer uitsluitend het ene of het ander kader gebruikt wordt, zijn er altijd mensen die zich niet in de categorieën herkennen.
- ✓ Schep duidelijkheid voor mensen die zich definiëren als 'gemengd' of 'métis'. Dit kan door een categorie toe te voegen die verwijst naar mensen met gemengde origines zoals '**métis**' of '**gemengd**', eventueel verder uitgesplitst. Deze toevoeging kan echter de analyses bemoeilijken omdat het ons niet in staat stelt de verschillende origines waarop de discriminatie gebaseerd is te begrijpen. **Een andere optie is om duidelijke instructies te geven hoe mensen met gemengde origines de vraag moeten invullen.** Dit blijkt vooral belangrijk bij de vraag naar etnisch-culturele origines, waar vele respondenten in de open antwoordmogelijkheden aangaven gemengde origines te hebben.

“*Hoe dichter de lijst met antwoordcategorieën bij de collectieve identiteiten van de ondervraagden ligt, hoe hoger het responspercentage en hoe betrouwbaarder de gegevens,*”

8. Aanbevelingen

De volgende aanbevelingen werden opgesteld op basis van de resultaten die hierboven besproken worden. Ze hebben betrekking op de ontwikkeling van equality data in België aan de hand van de methode van zelfdefiniëring van origine. Deze aanbevelingen zijn van verschillende aard: principieel, methodologisch en institutioneel. Ze richten zich tot beleidsmakers en tot de verschillende instanties die gegevens verzamelen over de origine van personen.

8.1 Gebruik zelfdefiniëring als nuttig meetinstrument om discriminatie en structureel racisme te bestrijden, eventueel in combinatie met proxy-variabelen

Er is behoefte aan **meer equality data met betrekking tot origine** en aan intersectionele analyses van deze gegevens, **in verschillende domeinen**, om diversiteit te meten en doelgroepen te identificeren die slachtoffer zijn van racisme en discriminatie.

Dergelijke gegevens maken het mogelijk om de **omvang van ongelijkheid**, discriminatie en structureel racisme **te belichten** en **passende actie te ondernemen** op basis van de realiteit in het veld. Het ontbreken van dergelijke gegevens staat daarentegen een op feiten gebaseerde politieke aanpak in de weg.

Afhankelijk van het doel van elke gegevensverzameling, de betrokken groepen en de status van de actor die de gegevens verzamelt, moet **de meest geschikte methode** voor het verzamelen van gegevens over origine worden bepaald. We raden evenwel aan om, **waar mogelijk en gepast, te streven naar het gebruik van zelfdefiniëring**, zodat individuen zelf kunnen beslissen of ze al dan niet informatie verstrekken over hun persoonlijke kenmerken, volgens een op mensenrechten gebaseerde benadering van gegevens.

De **methode van zelfdefiniëring van origine** moet **vaker** worden gebruikt als de doelstellingen en context dit rechtvaardigen, eventueel in combinatie met de proxy-methode. Geen van beide methoden kan perfect de groepen identificeren die het risico lopen gediscrimineerd te worden. De resultaten van dit rapport laten echter zien dat met zelfdefiniëring groepen kunnen worden geïdentificeerd die het risico lopen gediscrimineerd te worden op basis van hun origine, die met proxy-variabelen op basis van nationaliteit niet altijd te identificeren zijn. Zelfdefiniëring maakt het dus mogelijk om de lacunes op te vullen gelinkt aan het exclusieve gebruik van proxy-variabelen op basis van nationaliteit.

We pleiten er dan ook voor **indien mogelijk en gewenst gebruik te maken van een combinatie van verschillende methoden om een compleet beeld te krijgen van een bepaalde problematiek**. In de praktijk betekent dit bijvoorbeeld het gebruik van zowel administratieve gegevens om proxy-variabelen te creëren, als het opnemen van een zelfdefiniëringsvraag in een vragenlijst die aan dezelfde mensen wordt voorgelegd. Dit zal het mogelijk maken zo goed mogelijk de doelgroepen en problematieken te identificeren.

In deel 7 'Zelfdefiniëring: een praktische gids' van dit rapport bieden we praktisch advies om gebruikers te begeleiden bij de reflectieve en methodologische processen die komen kijken bij het gebruik van zelfdefiniëring van origine.

8.2 Gebruik equality data effectief bij het ontwikkelen en monitoren van overheidsbeleid

We willen dat de beschikbare kwaliteitsvolle equality data **effectief gebruikt worden als basis voor het ontwikkelen van beleid** en acties om ongelijkheid en discriminatie te bestrijden en om dit te monitoren.

Deze gegevens kunnen ook gebruikt worden om situaties te belichten die specifiek zijn voor bepaalde bevolkingsgroepen of domeinen. Door deze equality data te gebruiken als basis voor het ontwikkelen van acties om discriminatie te bestrijden, kunnen politieke inspanningen zich richten op het verbeteren van de situatie en de ervaringen van groepen die aan discriminatie blootstaan.

Na verloop van tijd maken deze gegevens het mogelijk om de **doeltreffendheid van antiracismebeleid te meten** en maatregelen aan te passen als de situatie evolueert.

8.3 Handel vanuit een op mensenrechten gebaseerde benadering van gegevens: de gegevensverzameling via zelfdefiniëring mag niet schaden

In overeenstemming met het ‘*do no harm principle*’⁸⁷, moet het verzamelen van equality data, en in het bijzonder gegevens waarbij gebruik wordt gemaakt van zelfdefiniëring, **voorkomen dat de betrokken groepen worden geschaad**. De doeleinden waarvoor de gegevens verzameld worden, moeten bijdragen tot meer gelijkheid en mogen op geen enkele manier mensen kwetsen of blootstellen aan verdere discriminatie of stereotypering. Ze moeten daarentegen gunstige structurele beleidsveranderingen teweegbrengen.

Bij het gebruik van zelfdefiniëring moet **rekening gehouden worden met de trauma’s** die dit soort vragen kunnen oproepen. Het is ook belangrijk om te vermijden dat mensen nodeloos bevroegd worden over hun origine en om goed na te denken over hoe te werk te gaan.

8.4 Gebruik zelfdefiniëring in overeenstemming met ethische principes en wettelijke voorwaarden, met een specifiek doel en op transparante wijze gecommuniceerd

Het verzamelen van equality data over origine moet in overeenstemming zijn met een aantal ethische principes, respect voor de privacy en het wetgevend kader voor gegevensbescherming. Het verzamelen, verwerken en analyseren van gegevens met betrekking tot origine moet een **nauwkeurig, legitiem en duidelijk uitgelegd doel** hebben.

Het moet ook **transparant zijn wat betreft de doelstellingen** en op een **educatieve manier gecommuniceerd worden aan de doelgroep** en participanten, waarbij heel duidelijk wordt uitgelegd wie de gegevensverzamelaar is en welk doel deze hiermee nastreeft.

Het is ook essentieel om **transparant te zijn over hoe de gegevens zullen worden verwerkt** en over het bestaan van een klachtenprocedures in het geval van een inbreuk op de privacy. Zo kan het vertrouwen van individuen gewonnen worden. We stellen immers vast dat de betrokken groepen een zekere **vermoeidheid** vertonen om deel te nemen aan onderzoek en zich uit te spreken over dit onderwerp. Bovendien hebben ze ook een gebrek aan **vertrouwen** in publieke instellingen. Daarom is het noodzakelijk om in dialoog te gaan over het doel en de verwerking van elke gegevensverzameling.

Als deze principes gevolgd worden, kan zelfdefiniëring gezien worden als een nuttige en ethisch verantwoorde manier om ongelijkheid te meten en persoonlijke kenmerken te bevragen.

87 OHCHR (2018), [A human rights-based approach to data. Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development](#), p.11.

8.5 Raadpleeg de betrokken groepen in de verschillende fasen van het gegevensverzamelingsproces via een participatief proces

Bij alle toekomstige dataverzamelingen aan de hand van zelfdefiniëring raden we aan om de **betrokken groepen te raadplegen in elke fase via een participatief proces**. Deze consultatie is vooral essentieel tijdens het proces van het creëren van antwoordcategorieën. Daarbij moet speciale aandacht worden besteed aan **de connotaties van de gebruikte termen**, hoe ze worden gepercipieerd door de betrokken groepen en de mogelijke gevolgen van het gebruik ervan. **Het participatieve proces moet regelmatig worden hernomen**, zodat deze categorieën de sociale realiteit en de veranderende gevoeligheden blijven weerspiegelen. Tijdens dit participatief proces moet de expertise en de tijd van de betrokkenen in rekening worden gebracht en gevaloriseerd.

Idealiter wordt dit proces uitgevoerd door **onderzoeksteams met diverse origines** om vertrouwensrelaties met het betrokken publiek op te bouwen en te onderhouden.

Specifiek voor overheidsactoren raden we aan om een **reflectieproces** op te starten om enerzijds meer gebruik te maken van participatieve processen en anderzijds aandacht te hebben voor de diversiteit in origines van de teams die gegevens verzamelen. Deze **mentaliteitsverandering** in de richting van meer participatie van betrokken groepen, zal de aanvaardbaarheid van de gegevensverzameling en de feitelijke deelname eraan bevorderen.

8.6 Er moet een permanent platform voor uitwisseling en overleg over equality data worden opgericht

We pleiten voor de oprichting van een **overlegplatform** over equality data om een **gecoördineerd en structureel beleid inzake equality data in België te ontwikkelen**. Via dit platform kunnen verschillende actoren die van dichtbij of op een afstand rond equality data werken elkaar ontmoeten, informatie en goede praktijken uitwisselen en gecoördineerde acties uitwerken. Dit platform moet onder andere verschillende politieke actoren, overheidsdiensten, statistische instellingen, het middenveld, gelijkheidsorganen en academici samenbrengen.

Het is heel belangrijk dat de verschillende belanghebbenden via dit overlegplatform over equality data een **politiëk debat op gang brengen over het meten van racisme en discriminatie**. Het doel van dit debat moet zijn om taboes weg te nemen en een democratisch debat aan te durven gaan over niet-consensuele kwesties zoals structureel racisme, hoe het te benoemen, hoe het te meten, hoe erover na te denken en hoe ernaar te handelen in de samenleving.

We bevelen ook aan om via dit overlegplatform over equality data een **dialoog** te organiseren over de **toepassing van zelfdefiniëring als methode voor het verzamelen van equality data**. Een geharmoniseerd gebruik ervan door verschillende instanties die gegevens verzamelen, vereist in de eerste plaats politieke wil, maar ook een verduidelijking van de wettelijke manoeuvreerruimte van de verschillende instanties in dit opzicht. **Geen enkele vorm van dataverzameling via zelfdefiniëring is van meet af aan volledig consensueel**. Het is een proces dat wilskracht en tijd vraagt. Deze studie draagt bij aan dit debat door een eerste stap te zetten. Het biedt interessante aanknopingspunten die moeten worden aangevuld, verfijnd en bediscussieerd.

Dit overlegplatform over equality data moet ook zorgen voor een **regelmatige dialoog tussen de verschillende entiteiten die gegevens verzamelen**. Met gegevensverzamelaars bedoelen we onder andere de statistische instellingen, de academische wereld, openbare instellingen en administraties, en de privésector die gegevens over origine verzamelen. Om vergelijkbare gegevens te produceren is het nodig om **de praktijken te harmoniseren en overeenstemming te bereiken over zowel de definities als de methoden** die worden gebruikt bij het verzamelen van gegevens. Dit is des te belangrijker als er meer gebruik wordt gemaakt van zelfdefiniëring, omdat er dan nieuwe gegevens worden geproduceerd die zowel met elkaar als met bestaande gegevens kunnen worden vergeleken.

8.7 Er is verder onderzoek naar zelfdefiniëring van origine nodig

Deze studie naar de zelfdefiniëring van origine was slechts **een eerste stap** en heeft bovendien ook een aantal beperkingen, zoals beschreven in het methodologisch hoofdstuk. **De toepassing van zelfdefiniëring in equality data in België vereist verder onderzoek.** We stellen hier enkele pistes voor:

- > De resultaten van onze online enquête, online beschikbaar [in de bijlagen](#), zouden kunnen worden gebruikt voor **verdere analyses**. Er zou bijvoorbeeld gebruik gemaakt kunnen worden van de gegevens over leeftijd en migratiegeneratie voor intersectionele analyses.
- > Meer kwantitatieve studies uitvoeren om het gebruik van zelfdefiniëring te testen op **grotere steekproeven die representatief zijn** voor de Belgische bevolking.
- > **Verschillende gemeenschappen** aanwezig in België **blijven betrekken** door middel van kwalitatieve onderzoeksmethoden zoals focusgroepen. Via dit onderzoek hebben we enkele van de betrokken groepen geraadpleegd, maar veel andere gemeenschappen zouden geraadpleegd kunnen worden over zelfdefiniëring van origine.
- > Methoden voor **het verzamelen en analyseren van intersectionele gegevens** zoals origine en gender/leeftijd/migratiegeneratie/handicap/religie/andere discriminatiecriteria nader bekijken om een beter inzicht te krijgen in de zelfdefiniëring van specifieke bevolkingsgroepen.
- > **De statistische haalbaarheid en concrete operationalisering van zelfdefiniëring in Belgische equality data** verder bestuderen. Hoe kunnen meervoudige origines bijvoorbeeld geanalyseerd worden? In welke mate van detail kunnen origines geanalyseerd worden met behoud van anonimiteit? Hoe kunnen proxy-variabelen en zelfdefiniëring gecombineerd worden met respect voor gegevensbescherming?

Colofon

Studie over zelfdefiniëring van origine

Improving Equality Data Collection in Belgium II

Brussel, juni 2024

Uitgever

Unia, Interfederaal Gelijkekansencentrum
Victor Hortaplein 40 (bus 40), 1060 Brussel
T +32 (0)2 212 30 00

Redactie: Unia

Eindredactie: Unia

Vertaling: Unia

Grafisch concept en opmaak: Omygod

Foto's: [Disabled And Here](#)

Verantwoordelijk uitgever: Patrick Charlier

Dit project werd gefinancierd door de Dienst Gelijke Kansen van de FOD Justitie.

Ce rapport est aussi disponible en français.

Je kan deze publicatie terugvinden op www.unia.be in de rubriek 'Kennis & aanbevelingen'. Lees je liever op papier? Op de publicatiepagina van dit rapport kan je een gedrukte versie aanvragen, via de knop 'Bestel gedrukte versie'. We bezorgen je dan een gratis exemplaar; alleen voor grote hoeveelheden of een exprezending kunnen portokosten worden aangerekend.

Tenzij we het anders hebben vermeld, is de informatie uit dit rapport vrij van rechten. Je mag dus deze informatie kosteloos en met bron- en auteursvermelding voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden gebruiken. Als je informatie (teksten, foto's, beelden, ...) wilt reproduceren, verspreiden of op een andere manier ter beschikking stellen, contacteer dan eerst Unia via het contactformulier op info@unia.be.

Interfederaal
Gelijkekansencentrum